

DOI: 10.26650/JGEOG2020-0032

COĞRAFYA DERGİSİ
JOURNAL OF GEOGRAPHY
2020, (41)

<http://jgeography.istanbul.edu.tr>

Göç, İkametgâh Ayırışması ve Entegrasyon: Türk Kentleri İçin Bir Değerlendirme

Immigration, Residential Segregation and Integration: An Assessment for Turkish Cities

Ertuğrul Murat ÖZGÜR¹

¹Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: E.M.Ö. 0000-0002-2146-7721

ÖZ

Ayrışmanın entegrasyon sürecini engelleyeceğine ve yeni gelenlerin toplumla entegre olamayacağına ilişkin olarak toplumdaki kaygılar yüzünden ayrışma/konsantrasyon üzerine yapılan araştırmalar, göçmenleri ele almaktadır. Daha önceleri Türk kentlerinde etno-kültürel grupların mekânsal ayrışmaları fazlaca dikkat çekmezken, özellikle Suriye'deki savaş ile gerçekleşen mülteci akışları, kentsel mekânsal ayrışma paternine yeni bir boyut katmıştır. Bu derleme makalesi, Türk kentlerindeki mekânsal ayrışmaya ilişkin politik ve akademik tartışmalara coğrafi perspektiften katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye kentlerindeki göçmen/mülteci ikametgâh ayrışmasına ilişkin, makaleler, tezler, raporlar gibi bilimsel çalışmaların ve medya haberlerinin analizine dayanmaktadır. Türkiye kentlerindeki göçmen/mülteci ikametgâh ayrışmasında, yoksullukla birleşen, grup içi sosyal sermaye kullanımı ve karşılıklı dayanışma-destek sağlama, ortak kültürel normları ve pratikleri sürdürme isteği ve olası iş fırsatlarına yakınlık öne çıkmaktadır. Ancak son zamanlarda dışlama ve ayrımcılık da ayrışma nedenleri arasına girmiştir. Daha şimdiden Türkiye kentlerinde Suriyeliler tarafından mülteci anklavları, mülteci ulusötesi mekânları inşa edilmiştir. Türkiye kentlerinde, göçmen mahallelerinde ve yakın çevresinde göçmen grubunun ihtiyaçlarına yönelik faaliyette bulunan, aynı zamanda grubun üyelerine istihdam alanı yaratan etnik girişimlerin ve bir etnik anklav ekonomisinin ortaya çıkışı dikkat çekicidir. Çalışma, Türk kentlerinde farklı grupların ikametgâh ayrışmasının hem bireysel faktörler ve gelişmeler hem de bağlamsal faktörler açısından incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: İkametgâh ayrışması, göçmen/mülteci anklavı, mekânsal entegrasyon

ABSTRACT

Research on segregation focuses on immigrants because of societal concerns that segregation may hamper the integration process, leaving newcomers excluded from the wider society. Although the spatial segregation of ethnocultural groups in Turkish cities has not attracted much attention, the refugee flows, especially incurred by the war in Syria, have added a new dimension to the spatial segregation pattern. This review article aims to contribute to political and academic debates on spatial segregation in Turkish cities. This article is based on the analysis of scientific studies and media news coverage of immigrant and refugee residential segregation in Turkish cities. Poverty, intra-group social capital use, solidarity and support, the desire to maintain common cultural norms and practices, and proximity to possible job opportunities impact immigrant and refugee residential segregation in Turkish cities. However, recently, exclusion and discrimination have also been causes of segregation. Refugee enclaves have been built in Turkish cities by the Syrians. The emergence of ethnic initiatives, an ethnic enclave economy in immigrant neighborhoods, and throughout their immediate vicinity in Turkish cities, all serve the needs of immigrants and create employment opportunities for the community members.

Keywords: Residential segregation, immigrant/refugee enclave, spatial integration

Başvuru/Submitted: 06.04.2020 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 20.05.2020 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 21.06.2020 • **Kabul/Accepted:** 22.07.2020 • **Online Yayın/Published Online:** 03.12.2020

Sorumlu yazar/Corresponding author: Ertuğrul Murat ÖZGÜR / ozgur@ankara.edu.tr

Atıf/Citation: Ozgur, E. M. (2020). Göç, ikametgâh ayrışması ve entegrasyon: Türk kentleri için bir değerlendirme. *Coğrafya Dergisi*, 41, 221-240. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2020-0032>

EXTENDED ABSTRACT

Research on segregation and concentration focuses on immigrants and minority groups because of societal concerns that segregation may hamper the integration process, leaving newcomers unable to integrate with the society. The residential segregation of new migrants and refugees has become an extremely sensitive and politicized issue for many nation-states. Despite the evidence of the positive and negative effects of ethnic concentration in the literature, the view in western political circles is largely negative.

In recent years, Turkey has become a transit and destination country for migrants and refugees. Furthermore, following the 2011 *Humanitarian Crisis in Syria*, Turkey also became a destination for refugees. In the new millennium, regular and irregular migration to Turkey has increased and has become more ethnoculturally diverse. Although the spatial segregation of ethnocultural groups in Turkish cities has not attracted much attention, the refugee flows, especially incurred by the war in Syria, have added a new dimension to the urban spatial segregation pattern. Immigrants and refugees have a tendency to experience socio-spatial segregation or congregation in specific neighborhoods inside the cities where they are presently concentrated and show an uneven geographic distribution.

Immigrant and refugee residential segregation, which is relatively new for Turkey, has not received much attention so far from Turkish academic and political circles. This review article aims to contribute to the political and academic debates on spatial segregation in Turkish cities to draw more attention to this important issue and evaluate the available information on segregation, which may be beneficial in several areas. This article is based on an analysis of scientific studies and media news coverage of immigrant and refugee residential segregation in Turkish cities, such as some districts of Istanbul, Ankara, Izmir, Gaziantep, Hatay, and Adana.

The findings of the article indicate that as the number of refugees and immigrants and group diversity increases, a new and different type of residential segregation emerges in Turkish cities, with this trend being particularly evident among Syrian refugees in large cities.

Poverty, intra-group social capital use, solidarity and mutual support, the desire to maintain common cultural norms and practices, and proximity to possible job opportunities influence immigrant and refugee residential segregation in Turkish cities. However, recently, the exclusion of and discrimination against Syrian refugees caused by the attitudes and reactions of the local people in some cities and the security concerns of the refugees regarding the perception of hostility and potential physical harm from the local people have also contributed to segregation.

Immigrants and refugees generally prefer dilapidated urban areas, slums, and urban transformation areas, which have been abandoned by the locals or where poor people live, as their place of residence. The financial difficulties encountered when living in urban areas, including the need to find cheap housing, lead immigrants to gather in such neighborhoods and to live in unsanitary conditions in small houses as a large group. These neighborhoods carry the risk of turning into poverty breeding grounds. Poor immigrants are less involved in the social life of Turkey because of their social isolation and the tendency to maintain the lifestyle of their society of origin. Therefore, their neighborhoods become increasingly marginal in parallel with declining social acceptance. This leads the immigrant community to withdraw into itself and to have difficulties adapting because of the stigmatization of their neighborhood. In turn, this stigmatization fuels a lack of empathy in other city residents.

Refugee enclaves have already been built in Turkish cities by the Syrians. Syrians, who assign a meaning to the places they reside by establishing location-specific relations, are tied to these places. They shape their dual identity by living in these new spaces. Syrian refugees are trying appropriation by rearranging a part of the urban space and adding something specific to it for themselves.

During this process, the origin region is not ignored; on the contrary, the places which have been left behind are kept alive in the names given to the new places by using the adjective “little” (e.g., *Little Aleppo*), and connections with the region of origin are maintained in this way.

The emergence of ethnic enterprises and an ethnic enclave economy in immigrant neighborhoods as well as in their immediate vicinity in Turkish cities serves the needs of immigrant groups and also creates employment opportunities for group members. Moreover, segregation leads to labor market marginality as migrants tend to work in the same business lines.

As a result, this article emphasizes that the residential segregation of different groups in Turkish cities should be examined in terms of both individual and contextual factors. However, much still remains to be explored.

1. GİRİŞ

Dünyanın her yerinde insanlar ekonomik, sosyal, politik veya başka bir hoşnutsuzluk türü nedeniyle köken ülkelerinden başka bir ülkeye göç etmektedir. İnsanların ve onlarla birlikte, fikirlerin ve kültürlerin yeni ulus ötesi akışları, birçok kent için geçmişte hiç olmadığı kadar sosyal ve kültürel çeşitliliği de beraberinde getirmektedir. 21. yüzyıl toplumları, işte bu çok daha çeşitli toplulukların yarattığı zorluklarla mücadele etmek zorunda kalacak; kentler, mevcut sakinlerden daha farklı görünen, hareket eden ve bazen farklı düşünen farklı insan gruplarını içerdiğinden, büyük zorluklar daha ziyade kentsel alanlarda ortaya çıkacak gibi görünmektedir.

Uluslararası göçlerle yoğun etnik karşılaşma ve karışım alanları haline gelen kentlerde, bu karışımın yapısı ve kapsamı, kentten kente önemli ölçüde farklılık gösterdiğinden, oldukça farklılaşmış bütünleşme seviyelerine, aidiyet duygularına ve yaşam kalitesi deneyimlerine yol açmaktadır (Amin ve Thrift, 2002, s. 291). Böylece, insanların kimlik duygusu, sosyal grupların birbirleriyle kurduğu ilişkiler ve yaşam organizasyonları gibi konularda yeni zorluklar belirecektir. Kentlerde, etnik ve ırksal olarak bu farklı grupların nerede yaşadığı ve kültürel olarak farklı olan mahallelerin nasıl işleyişe sahip olduğu, kentlerin sosyal coğrafyası ve her bir farklı topluluğun geleceği için önemli sonuçlar doğuracaktır. Farklı toplulukların kentlerdeki ikametgâh yeri, grup devamlılığını, ekonomik fırsatları, sağlık ve diğer hizmetlere erişimi, suç ve gerilimleri ve politik gücü etkileyecektir.

Yeni göçmenlerin, mültecilerin ve diğer yerleşik azınlık (etnik) grupların yerli ya da baskın gruptan sosyo-mekânsal olarak ayrışması, birçok ulus-devlet için daha şimdiden son derece hassas ve politikleşmiş bir konu haline gelmiştir (Phillips, 2007; Bolt, Özüekren ve Phillips, 2010). Ayrışma, çoğu zaman bir asimilasyon/entegrasyon başarısızlığını ve bazı azınlık gruplarını mekânsal olarak mağdur duruma düşüren bir sürece işaret etmektedir. Ayrışmayı ortadan kaldırmak, birçok toplumda kentsel alanların ırka ve etnisiteye dayalı bölünmesini sonlandırmayı uman normatif bir amaç olarak görülmektedir (Kaplan ve Woodhouse, 2004). Bu nedenle sosyal bilimciler, bir grubun toplumdaki mekânsal konumu ile sosyo-ekonomik refahı arasındaki yakın ilişki nedeniyle uzun süredir ırksal ve etnik ayrışma paternlerini incelemektedir (Massey, 2001). Ayrışma ve yoğunlaşma araştırmaları, bu olgunun kökenlerinin ve nedenlerinin belirlenerek ortadan kaldırılması için bazı yollar bulunabileceği ön kabulüne dayanarak yapılmaktadır. Bu ön

kabulle günümüzde mekânsal ayrışma üzerine yapılan çok sayıda araştırma, ayrışmanın ya da yoğunlaşmanın entegrasyon sürecini engelleyebileceği kaygısı ve bu yüzden de yeni gelenlerin topluma entegre edilmesi gerektiği düşüncesiyle göçmenlere ve azınlık gruplara odaklanmaktadır.

Türkiye, ağırlıklı olarak Ortadoğu, Afrika ve Asya'dan siyasi çalkantılar, gruplar arası çatışmalar ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle gelenlerin ve başka yerlere gitmek isteyenlerin hedef ya da transit ülkesi konumuna gelmiş ve artık ülkenin göç rejimi değişmeye başlamıştır (İçduygu, 2006; İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014; Kirişçi, 2003; Erder, 2000). Dahası, 2011 Suriye İnsani Krizi ile birlikte Türkiye, aynı zamanda bir *mülteci ülkesi* haline gelmiştir. Türkiye'ye yönelen insan akışları, bir yandan sayısal olarak büyürken, diğer yandan alışıktırılmayan biçimde etno-kültürel çeşitlilik ve mekânsal olarak yoğunlaşma/kümelenme eğilimi sergilemektedir.

Türkiye'ye gelen göçmenler ve/veya mülteciler¹ makro ölçekte özellikle büyük kentlerde ve/veya sınıra yakın kentlerde birikirken, mikro ölçekte yoğunlaştıkları kentlerin içinde, belirli semtlerde veya mahallelerde sosyo-mekânsal olarak ayrışma/toplanma eğilimi, eşit olmayan coğrafi dağılım paternleri göstermektedir. Daha önceleri Türkiye kentlerinde *Çingene* mahalleleri, iç göçle oluşan ve yer yer etnik unsurlar da içeren *hemşeri* mahalleleri, *din* ve *mezhep* temelli mahalleler veya yurtdışından gelen *soydaş* ya da *akraba topluluk* olarak kabul edilenlerin yerleştirildiği mahalleler dışında, etno-kültürel grupların mekânsal ayrışmaları fazlaca dikkat çekmezdi. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından, özellikle Suriye'deki savaş sonrası gerçekleşen göçmen/mülteci akışları, Türkiye'nin uluslararası içeriye göç ve mekânsal ayrışma sürecinde bir kırılma noktası yaratmıştır (Savran ve Sat, 2019). Örneğin şimdi toplumda ve akademide Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun Türkiye'de kalıcı olacağına ilişkin bir görüş birliği belirlemiştir (AFAD, 2017; Erdoğan, 2017a; Üçkardeşler vd., 2018). Bu yüzden yeni göç akışlarının hedefi haline gelen Türkiye'nin özellikle büyük kentlerinde görünürlükleri artan uluslararası göçmenler ve mülteciler, mekânsal ayrışmanın yeni unsurlarından biri olarak kabul edilmekte ve onların kentsel sosyo-mekânsal yapıları nasıl etkileyeceği disiplinlerarası bir araştırma alanı olarak önem kazanmaktadır (Yüceşahin, 2017).

Şüphesiz kentlerdeki nüfus gruplarının mekânsal ayrışması veya yoğunlaşması, beşeri coğrafyacıların ve sosyologların araştırma gündemindeki yeni bir konu olmayıp 20. yüzyılın

1 Göçmen, mülteci vb. kavramlar için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

başından beri, bu disiplinlerin araştırmacıları tarafından ele alınmaktadır. Ancak Türkiye için görece yeni sayılabilecek *göçmen ve/veya mülteci ikametgâh ayrışması*, şimdiye kadar Türk akademik ve politik çevrelerinin gündeminde çok az yer almış, tartışılmış ve incelenmiş bir konudur. Bu önemli konuya daha fazla dikkat çekmenin ve mevcut ayrışma bilgisini literatüre dayalı olarak değerlendirmenin pek çok alanda yarar sağlayabileceği düşüncesiyle bu derleme yazısı, Türkiye kentlerindeki mekânsal ayrışmaya ilişkin politik ve akademik tartışmalara coğrafi perspektiften katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye kentleri için göçmen/mülteci ikametgâh ayrışmasına ilişkin değerlendirme, makale, tez, rapor gibi bilimsel çalışmaların ve medyada yer alan haberlerin analizine dayanmaktadır. Makalede örnek olarak İstanbul (Fatih), Ankara (Altındağ), İzmir (Konak), Gaziantep (Şahinbey ve Şehitkamil), Hatay (Antakya) ve Adana (Seyhan) kentleri ele alınmaktadır. Bu kentlerin örnek olarak seçilmesi, buraların özellikle Türkiye'nin yasal mevzuatında geçici koruma altındakiler olarak tanımlanan Suriyelilerin yanı sıra, Türkiye'ye göç eden diğer nüfusların ana hedefleri durumundaki büyük kentler olmaları; düzenli ve düzensiz göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin bu kentlerde ve kentlerin içinde diğer kentlerle kıyaslandığında görece daha fazla toplanma veya ayrışma eğilimi sergilemeleri ile ilgilidir. Makalenin özgünlüğü, etnik ikametgâh ayrışmasına ilişkin literatürdeki bulgular ile Türkiye kentlerindeki görünümlerini ilişkilendirerek göçmen/mülteci mekânsal ayrışmasını entegrasyon bağlamında değerlendiriyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Makalede giriş bölümünün ardından önce “*İkametgâh Ayrışması ve Entegrasyon*” başlığı altında literatüre dayalı olarak ikametgâh ayrışması tanımlanmakta; ardından ayrışmanın nedenleri ortaya koyularak entegrasyon ile ilişkisi tartışılmaktadır. Makalede daha sonra “*İkametgâh Ayrışmasının Olası Sonuçları?*” başlıklı bölümde, ikametgâh ayrışmasının ayrılan/kümelenen azınlık grup açısından avantaj ve dezavantajları irdelenmektedir. Bir sonraki bölümde “*Göçmen/Mülteci İkametgâh Ayrışmasının Görünümleri*”, literatür ve medya analizlerine dayalı olarak bazı Türkiye kentleri üzerinden betimlenmekte ve yorumlanmaktadır. Makale, göçmen ve/veya mülteci ayrışması-entegrasyonu bağlamında bazı çıkarımların yer aldığı “*Tartışma ve Sonuç*” bölümüyle sona ermektedir.

2. İKAMETGÂH AYRIŞMASI VE ENTEGRASYON

2.1. İkametgâh Ayrışmasının Tanımlanması

Kentsel mekân, her zaman etnik kökene, dine, toplumsal cinsiyete veya sınıfa göre sosyal olarak tanımlanmış bir alandır.

Bu tür sosyal-kültürel özellikler, kentlerde çeşitli mekanizmalar yardımıyla mekânsal yapılara dönüşmekte ve kent, sosyo-mekânsal olarak sürekli bir inşa süreci yaşamaktadır. Bu nedenle ayrışma, sosyal yapının mekâna yansımalarıdır ve bu yansıma, sosyal grupların bir kentin içinde eşit dağılmadığını, fakat daha ziyade belirli alanlarda ve belirli zamanlarda yoğunlaştığı gerçeğini anlatmaktadır (Häußermann ve Siebel, 2001).

Ayrışma, geçmişten günümüze kentsel bir olgu olarak hep var olmuştur. Kentler, her zaman bölünmüştür; ister *bölünmüş*, isterse *ikili*, *kutuplaşmış* veya *parçalanmış* denilsin, ikametgâh ayrışması süreci, kentlere özgüdür (Marcuse, 2002, s.7). “*İnsan yerleşimleri her zaman sosyal olarak sınıflandırılmış ve din, kültür, ekonomik statü ya da diğer herhangi bir sosyal bölünmeye bağlı olarak Öteki görülenler; çevresel açıdan kötü yerlerde yaşamaya zorlanmıştır*” (Hiebert, 2009, s.673), çoğu kere sosyal olarak marjinalleş[tiril]miş ve mekânsal olarak ayrış[tırıl]mıştır.

Bununla birlikte, teorik olarak ayrışma kavramı, ABD’de yüz yıl önce, büyük göç akışı ve yoğun etnik-ırksal bölünme dönemleri sırasında ortaya çıkmıştır. Terim, genetikten (kromozomların ayrışmasıyla ilgili Mendel yasalarından) ödünç alınmıştır ve mekânsal ayrışma, en yalın haliyle “*daha geniş bir nüfus içindeki bazı grupların ikametgâh yerlerini ayırması*”na atıfta bulunmuştur (Maloutas, 2004, s.8).

Homojen bir kentten farklı olarak ayrışma, iki veya daha fazla farklı grubun varlığına işaret ederek, bu grupları birbirinden ayırmakta ve çoğunlukla *ikili ekonomiler*, *bölünmüş toplumlar* ve *farklı kültürel normlar* ortaya çıkarmaktadır. Bütünleşmiş kentten farklı olarak ayrışmış bir kent, katılan her gruba daha fazla görünürlük sağlamakta; ayrışmış bir grubun kimliği, bütünleşmiş grupların yapamadığı biçimde kente damgasını vurmaktadır. Dahası ayrışma, ilgili grupların gündelik yaşam paternlerini ve gelecek beklentilerini değiştirerek, onların üzerinde güçlü etkilere sahip olmaktadır (Kaplan ve Douzet, 2011).

Sosyal yapıyı oluşturan çeşitli gruplar, kent içinde mekânsal olarak eşit biçimde dağıldığında, toplum karma hale gelmekte; eşit dağılımından sapma olduğunda ise ayrışma başlamakta ve bu sapma ne kadar fazla olursa ayrışmanın derecesi de o kadar büyümektedir. Böylece kentin bazı alanlarının grubun üyeleri tarafından aşırı ve diğer bazı alanlarının ise yetersiz şekilde temsil edilmesi durumu, yani, mekânsal ayrışma ortaya çıkmaktadır. Mekânsal ayrışma, farklı ölçeklerde; kentler ile onları çevreleyen alanlar arasında, kentsel mahalleler arasında veya mahallelerin içindeki konut alanları ya da sokaklar arasında bile olabilmektedir.

Kentsel mekânın sosyal olarak ayrışması (yani, ikametgâh ayrışması), sosyo-kültürel farklılıklar ve eşitsizliklerle bağlantılı karmaşık bir mekânsal olgudur. Geniş anlamda, toplumsal farklılıkların nasıl tanımlandığından bağımsız olarak ikametgâh ayrışması, benzer bir sosyal koşuldaki ailelerin/grupların mekânsal olarak *bir araya toplanması* ile ilişkilidir. “*Yüksek oranda merkezde toplanmış, mekânsal olarak yoğunlaşmış, eşit olmayan biçimde dağılmış, sıkı şekilde kümelenmiş ve çoğunluk üyelerine asgari düzeyde açık olan bir grubun, ikametgâh olarak ayrışmış olduğu söylenebilir*” (Massey ve Denton, 1988, s.283). Ayrışma bir bakıma, gruplar tarafından, çoğunluk veya azınlık grup üyelerinin mekânsal olarak sosyal mesafeyi sürdürme girişimi şeklinde de yorumlanabilir. Batılı toplumlarda ayrışma genelde, ırksal veya etnik grupların ayrılması anlamında kullanılsa da sosyo-ekonomik statü, milliyet, dinsel veya mezhepsel üyelik, toplumsal cinsiyet, yaşam tarzı veya başka unsurlara göre kategorize edilen gruplar arasında da görülmektedir (Kaplan ve Woodhouse, 2005).

Kamu politikasına ilişkin sosyal ve kentsel etkileriyle ilgili olarak ayrışma kavramı; (1)*toplumsal grupların mekânsal konsantrasyon derecesini*, (2)*farklı kentsel alanlar tarafından temsil edilen sosyal homojenliği ve* (3)*bir kentteki farklı mahallelerin prestij veya sosyal statüsünü (ya da statü eksikliğini)* içermektedir (Sabatini, 2006, s.7). Bunlardan ilk ikisi, ayrışmanın *nesnel* boyutlarıdır. Tematik haritalar yardımıyla kentteki farklı grupların mekânsal dağılımları gösterilebilir ve benzemezlik endeksi gibi istatistiksel formüllerle topluluk içindeki her bir sosyal grubun/sınıfın sayısal öneminin kent içindeki mahalleler ve alanlar arasında farklılık yaratma derecesi ölçülebilir². Mahallenin saygınlığı, ilgili üçüncü boyuttur ve *öznel* bir nitelik taşır. Bu, bazı mahalleler için kent nüfusu tarafından belirlenmiş imajlar, algılar, itibar ve alansal damgalamaları ifade etmektedir. Bir yandan mahallelerin sosyal saygınlığı, girişimcilerin gayrimenkul değerlerini belirleyebilmesinin ve mahalle sakinlerinin gayrimenkulden sağlayacakları kazançların (mülk satış ve kira bedelleri) temelini oluştururken diğer yandan, mahallelerin damgalanması, çeşitli sosyal parçalanma biçimlerine katkıda bulunmaktadır (Sabatini, 2006).

2.2. İkametgâh Ayrışmasının Nedenleri

Belirli bir grubun diğerlerinden mekânsal olarak ayrılma süreci, ilgili gruba ve bağlama göre ağırlığı değişen bir dizi farklı

etmene dayanmaktadır (Kaplan ve Woodhouse, 2004). Ekonomik, kültürel veya sosyal olsun, mekânsal farklılaşma teorileri, kapitalist dünyadaki ikametgâh ayrışmasının kentlerdeki kentsel büyümenin doğal bir sonucu olduğunu varsaymaktadır. Piyasa faktörleri, müteahhitlerin çıkarları ve kentsel nüfusun tercihleri ve önyargıları, kentler arasında yoğunluğu veya etnik ve sınıf bakımından farklılık gösteren, ancak her yerde ortaya çıkan mekânsal ayrışma paternlerine yol açmaktadır. Bu doğal sonuç, devletin ve yerel yönetimlerin politikalarından etkilenmektedir (Roberts ve Wilson, 2009). İkametgâh ayrışmasına ilişkin literatürde yer alan başlıca etmenler, şu şekilde özetlenebilir:

- (1) *Açık ayrımcılık ve dışlama* [emlakçılar, mülk sahipleri, yönetimler, vd. tarafından azınlık gruba yapılan ayrımcılık ve dışlama]
- (2) *Fiziksel zarar tehdidi veya algısı* [milliyet, din/mezhep, etnisite farklılıkları nedeniyle düşmanlık ve fiziksel zarar görmeye karşı azınlık grup tarafından hissedilen güvenlik/savunma ihtiyacı]
- (3) *Baskın grubun tercihleri* [azınlık gruptan uzak durma; tercihleriyle azınlık grubu izole etme isteği]
- (4) *Azınlık grubun tercihleri* [grup içi karşılıklı destek, kültürel koruma, direnç/eylem mekânı oluşturma isteği]
- (5) *Sosyo-ekonomik statü farkı* [sınıf, gelir, meslek, eğitim, yaş, hane halkı bileşimi, toplumsal cinsiyet vb. unsurları içerir]

2.3. İkametgâh Ayrışması ile Entegrasyon İlişkisi

Entegrasyon, bağlama göre anlamı değişebilen bir terim olmakla birlikte, genellikle ev sahibi toplum ile göçmen topluluğu arasındaki karşılıklı uyum sürecini; sorumluluk duygusunu ve iki grubun ortak bir amaçta birleşmesini sağlayan bazı temel değerlere saygıyı ifade etmektedir. Entegrasyon, yalnızca ekonomik ve kültürel fayda sağlamak için değil, aynı zamanda toplumların bir bütün olarak güvenliğinin ve istikrarının sağlanmasının bir yolu olduğu için de önemli görülmektedir (IOM, 2020, 23 Ocak).

Entegrasyon, dinamik, karmaşık ve çift taraflı bir süreçtir. Çünkü bir yandan göçmenlerin ve/veya mültecilerin kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmek zorunda kalmadan yeni ülkelerindeki topluma uyum sağlamalarını, diğer yandan da ev sahibi toplumun ve kurumlarının onları ağırlamaya, ihtiyaçlarını

2 İkametgâh ayrışması, çeşitli teknikler, endeksler yardımıyla ölçülebilmektedir (Massey ve Denton, 1988): *Eşitlik*(evenness): Dissimilarity index, Gini index; *maruz kalma*(exposure): interaction index, isolation index, correlation ratio; *yoğunlaşma*(concentration): Delta index, absolute/relative concentration index; *merkezleşme*(centralization): proportion in central city, centralization index; *kümelenme*(clustering): spacial proximity index, clustering index, distance decay interaction index, local Moran's I.

karşılamaya hazır/istekli olmasını ve yeni toplumlarına kaynaşmaları için çaba göstermesini gerektirmektedir. Göç eden biri, kendisiyle birlikte göç ettiği ülkeye farklı kültürel değerler, dil, din, anlayışlar ve yaşam standartları taşıyacağı için entegrasyon/uyum konusunda birçok zorluk ortaya çıkmaktadır. Göçmen ile ev sahibi toplum arasındaki farklar arttıkça, uyum da doğal olarak yavaşlamaktadır. Yanı sıra entegrasyon süreci, zorunlu ya da gönüllü olarak göç edenlerin ve onları alan toplumun başarılı bir şekilde bütünleşebilmesi için birbiriyle ilişkili yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar içermektedir (UNHCR, 2014). Bu nedenle göçmen entegrasyonu ve sosyal uyumu, etkili bir göç yönetiminin parçası olmak durumundadır.

Neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde (bu arada Türkiye’de de) kalıcı olmak isteyen oldukça büyük bir göçmen/mülteci nüfusu vardır ve onların önemli bir kısmı buldukları ülkelerin vatandaşı olmak istemektedir. Fakat ne yazık ki bu insanlar ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak yeteri kadar hedef ülkeye ve toplumuna entegre olamamaktadır. Göçmenlerin yaşadığı *ikametgah çevresi* (mahalle ve konut), onların entegrasyon deneyiminin çoğunu yapılandırarak sosyal entegrasyon ve içerilme, sağlık, istihdam fırsatları ve dolayısıyla gelecekte ortaya çıkacak sonuçlar üzerinde etkili olmaktadır (Ager ve Strang, 2004; UNHCR, 2013). Bu bizi aslında, mekânsal entegrasyon kavramına götürmektedir.

Mekânsal entegrasyon, genellikle, farklı ölçeklerdeki (uluslararası, bölgelerarası, kentlerarası veya kentiçi) alanlar arasındaki karşılıklı etkileşimleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yüzden kavram, “*daha önce az ya da çok, ayrı olan sosyal alanlar arasında yoğun ve çeşitli etkileşim ve denetim paternlerinin yaratılmasını ve sürdürülmesini*” anlatmaktadır (Lee, 2009, s.387). Etkileşimler, ekonomik alanla sınırlı kalmayıp ister istemez kültürel ve politik ilişkileri de içermektedir. Entegrasyon, farklı sosyal ilişki setlerinde kurulan farklı anlam ve eylem sistemlerini bir araya getirmeyi içerdiğinden bölgeler/alanlar arasındaki yapısal farklılıkları azaltan bir süreç olarak da değerlendirilebilir. Bu bakış açısına göre, mekânsal entegrasyon bir bakıma *yakınsama* [convergence] ile eşanlamlıdır, yani entegrasyon sayesinde farklı mekânsal birimler gittikçe homojenleşmektedir (Decoville vd., 2010).

Ayrışma, dağılmanın ve/veya yüksek statü gruplarına fiziksel yakınlığın, entegrasyon ise alansal dışlanmanın karşıtları olarak ifade edilebilir. Sosyal dışlanma, katılım için engellenen bir fırsata; düşmanlık ve ayrımcılığa bir cevap olarak istemsiz bir sosyal izolasyona işaret edebilir (Barry, 1998). Sosyal dışlanma aynı zamanda, grupları ve bireyleri sosyal ilişkilerden ve

kurumlardan ayıran ve onların içinde yaşadıkları toplumun normal, normatif kurullarla belirlenmiş faaliyetlerine bütünüyle katılımlarını engelleyen çok boyutlu bir sosyal kopuş süreci olarak da tanımlanabilir (Silver, 2007). Buradan hareketle, mekânsal ayrışma, *fiziksel dışlanmaya*; fırsatlara erişimin engellenmesi, *işlevsel dışlanmaya*; ilgisizlik ve katılımın engellenmesi, *ilişkisel dışlanmaya* ve ötekiliğin hayali inşası da *sembolik dışlanmaya* karşılık gelebilir (Ruiz-Tagle, 2013). Bu mercek yardımıyla Ruiz-Tagle, (2013, s.401-2) çeşitli biçimlerdeki dışlanmanın tersi olarak gördüğü mekânsal entegrasyonu, sosyal gruplar arasındaki mekânsal mesafe yakınlığı (*fiziksel*); fırsatlara/hizmetlerin varlığı, kolay erişimi ve onların kalitesini (*işlevsel*); farklı sosyal gruplar arasındaki etkileşimi, ilişkileri ve kültürel değiş-tokuşu, sosyal sermayeyi ve ağları (*ilişkisel*) ve ortak bir zemin üzerinde özdeşleşmeyi, kimlik oluşturmayı (*sembolik*) içeren çok boyutlu bir süreç olarak betimlemektedir.

Çoğu zaman mekânsal ayrışma, ev sahibi toplum tarafından desteklenirse; kasıtlı olsun veya olmasın, topluma uyum yeteneklerini engelleyerek belirli bir grubu izole etmek anlamına gelmektedir. Yüksek düzeyde ayrışmanın, belli bir grubun eğitime, işgücü ve konut piyasalarına erişimini ve sosyal etkileşime katılımını, yukarı doğru sosyal hareketliliğini olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmektedir (Kaplan ve Woodhouse, 2005). Bunun yanında ayrışma, belirli bir grubun tercihinin bir sonucu da olabilmektedir. Bu yüzden ayrışma ile entegrasyon arasındaki ilişki sanıldığı kadar basit olmayan, tartışmaya açık bir ilişkidir.

Bazı Avrupa ülkelerindeki politik söylemlere göre, azınlık etnik grupların (göçmenlerin ve onların soyundan gelenlerin) mekânsal ayrışması, entegrasyon eksikliğini yansıtmaktadır (Phillips, 2010). Ancak bu eksiklik, toplumlara göre değişmektedir. Örneğin İsveç’te, *işgücü piyasasına zayıf entegrasyonun* azınlık etnik grupların ayrışmasından sorumlu olduğu görüşü kabul görmektedir (Andersson, 2006). Hollanda’da, etnik ayrışma, sosyo-ekonomik *asimilasyon eksikliğine* bağlanırken (Bolt, van Kempen ve van Ham, 2008), Almanya’da, azınlık etnik grupların ayrışması, *kültürleşme eksikliğine* atfedilmektedir. Örneğin, Türk mahalleleri hakkındaki söylemlerde etnik ayrışma, Türk göçmenlerin Alman toplumu içinde asimile olmayı reddetmelerinin bir ifadesi olarak görülmektedir (Ehrkamp, 2005; Gruner, 2010).

Mekânsal ayrışmaya ilişkin literatürde, bu olgunun hem olumlu hem de olumsuz etkilerinden söz edildiği halde; Batılı ülkelerde politik çevrelerin meseleye bakışı, genellikle

olumsuzdur (Bolt, Phillips ve van Kempen, 2010). Araştırmaların bulgularında ayrışma, çoğu zaman entegrasyonun başarısızlığı ile özdeşleştirilen bir olgu olarak belirmektedir. Birçok yazar da çoğunlukla doğrudan ABD’deki *gettolaşma* deneyimine dayanarak, özellikle sosyal ve ekonomik bütünleşme ile ev ve işyerinde fırsat eşitliğine ilişkin başarısızlığın temel ölçütü olarak siyah azınlık ayrışmasına dikkat çekmektedir (bkz. Johnston vd., 2002; Peach, 1996a; van der Laan Bouma-Doff, 2007; Walks ve Bourne, 2006). Zira nüfus kategorilerinin görece konsantrasyonları ile birlikte var olan nüfusun alt bölümlerinin mekânsal ayrışması, sosyal entegrasyonu engelleyen önemli bir faktör olduğu inancını beslemektedir.

Ayrışmaya ilişkin politik kaygıların altında iki temel nedenin yattığına vurgu yapılmaktadır (Bolt vd., 2008). Birincisi, yoksullukla ilişkili olduğunda mekânsal ayrışmanın sosyal eşitsizliği artıracağına düşünülmesidir. İkincisi ise, mekânsal ayrışmanın azınlık etnik grupların topluma entegrasyonunu ve katılımını engelleyeceğine ve sosyal uyumu tehdit edeceğine inanılmasıdır. Örneğin genellikle Amerikan kentlerine göre daha düşük düzeyde bir ayrışma eğilimi gösteren Avrupa kentlerinde bile, ayrışma ile entegrasyon arasında olumsuz bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Musterd, 2003, s.623). Hatta geçmişte çok kültürlülüğe bağlılıklarıyla bilinen İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerde bile, ikametgâh ayrışması, şimdi ulusal birliğe yönelik önemli bir tehdit olarak görülmektedir (Bolt, Özüekren ve Phillips, 2010, s.175). Nitekim birçok Avrupa Birliği ülkesindeki politik söylemler, kültürel ve dini açıdan farklı azınlık etnik grupların *kendi kendine ayrışmasına* [self-segregation] ve *geri çekilmesine* [withdrawal] ilişkin kaygılar taşımaktadır (EUMC, 2006). Endişenin kaynağı büyük ölçüde, 2001 yılında Britanya’da Burnley, Bradford ve Oldham kentlerinde olduğu gibi kentsel alanlarda isyanlarla ilişkilendirilen ikametgâh ayrışmasının bir sonucu olarak göçmen grup üyelerinin, farklı kökenlerden diğer insanlarla etkileşimde bulunmama, paralel hayatlar yaşama riski taşımalarıdır (Home Office, 2001, s.9). Bu kaygılar, artan sayıda Batı Avrupa ülkesinde kentsel politikaların, ikametgâh ayrışmasını önlemeye ve düşük gelirli hanelerin ve azınlık etnik grupların mekânsal konsantrasyonuna odaklanmasına yol açmaktadır (Kleinhans, 2004; Musterd, 2003).

Mekânsal ayrışma paterni ile sosyal entegrasyon süreci arasındaki ilişki, en yalın haliyle “*bir grup ne kadar fazla ayrılmışsa; o kadar az bütünleşir*” şekilde formüle edilmiştir (Peach, 1996b, s.394). Bilindiği gibi genellikle azınlıkta olan insanların temaslarının ve etkileşimlerinin çoğu, yereldir; yani, mahalle/semte gibi sınırlı bir mekânsal alanda gerçekleşmektedir. Araştırmacılar mahallenin uzun süredir göçmen yaşamının kilit

bir yönü olduğunu düşünmektedir (Sampson, Morenoff ve Gannon-Rowley, 2002). Sıradan bir kent sakini için mahallenin önemi konusundaki anlaşmazlığa rağmen, mahallelerin kente yeni gelenler için önemli bir işlevi olduğu konusunda geniş bir fikir birliği vardır. Sözü edilen işlev, özellikle gelenekler veya dil açısından, çoğunluk nüfusundan ayrılan insanlar için daha da belirgindir (Logan vd., 2002). Bunun yanı sıra, “*bir insanın davranış biçimleri ve normları, en sık veya sürekli temasta ve etkileşimde bulunduğu kişiler tarafından şekillendirilmektedir*” (Wilson, 1987, s.61), bu yüzden ikametgâh ayrışması, eşit olmayan dağılım veya komşuluk etkileri ile ilgili olduğu için de önem arz etmektedir. Bu konudaki teorik varsayım, oturlan mahallelerin fiziksel ve sosyal özelliklerinin ve içerdikleri olanakların niteliğinin, bireysel sosyo-ekonomik özelliklerden kaynaklananlarla birlikte, bireyler veya aileler için avantajlar veya dezavantajlar yarattığını ileri sürmektedir (Roberts ve Wilson, 2009). Bu bağlamda dezavantajların coğrafi konsantrasyonu, en yoksul mahallelerin sadece en düşük gelire değil, aynı zamanda daha yüksek işsizlik, finansal bağımlılık ve kurumsal yatırım eksikliği oranlarına sahip olmaya eğilimli olduğu anlamına gelmektedir (Sampson ve Raudenbush, 1999). Mekânsal ayrışma, yaşam kalitesi ile eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin kalitesi açısından farklılık gösteren mahalleler yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında mahalle, eşitsizlik ve bunun üretilmesinde önemli bir etmen haline gelmektedir.

Yapılan çalışmalar, ayrışmanın sosyal boyutlarının, özellikle ikametgâh istikrarı ve toplumu bir arada tutan tutkal olarak *sosyal kohezyon* derecesi açısından, sağlık, suç ve eğitim gibi olayları etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, avantajlı mahallelerde bulunmanın fırsatlarından yararlanan veya dezavantajlı mahallelerde olmanın olumsuzluklarını yaşayan mahalle sakinleri, *ikametgâh yayılma etkileri* de göstermektedir (Sampson ve Raudenbush, 1999). Mekânsal ayrışma eğilimi, konut sıkıntısı, emlak fiyatlarının yükselmesi veya göçmen/etnik azınlık grupların üyelerinin birlikte yaşama arzusuyla daha da artmaktadır (EUMC, 2006, s.13). Sosyal marjinalleşme, neredeyse her zaman mekânsal ayrışmayla ilişkili görülmektedir (Hiebert, 2009, s.673). Bir grubun mekânsal olarak topluma katılma biçimi, sosyo-ekonomik refahı için işgücüne katılma biçimi kadar kritik değer ifade etmektedir (Massey, 2001, s.392).

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, mekansal ayrışmanın geleceği, yine de olumsaldır yani, bu olgunun gerçekleşmesi kadar gerçekleşmemesi de mümkündür. Bir bireyin veya bir grubun başka bir kişi veya grupla kaynaşması için harcadığı zaman ve çaba değişiklik gösterir ve birçok faktöre bağlıdır. Gruplar arası etkileşimin zaman boyunca olumlu ya da olumsuz

olmasına ve gösterilen çabalara bağlı olarak sonuç da değişebilir. Gruplar arasında pozitif bir etkileşim gerçekleşirse; ayrışma, zamanla azalabilir. Ancak ayrışma zamanla artarsa; bu sosyal ayrılmanın da arttığının açık bir göstergesi olmaya devam edecektir. Ayrışma seviyeleri yüksekse, derin ve önemli bölünmeler var demektir (Peach, 1996b). Bu bağlamda mekânsal ayrışma, aynı zamanda entegrasyonun bir boyutu olarak da görülebilir. Azınlık grup ikametgâh yeri olarak karma halde çoğunluğun yaşadığı mahallelerde oturabilirse; çoğunluğun üyelerinin yaşam biçimine maruz kalarak mekânsal entegrasyon gösterebilir ve bu maruz kalma, diğer alanlarda (kültürleşme, sosyo-ekonomik hareketlilik) entegrasyon süreci ilerledikçe artabilir.

3. İKAMETGÂH AYRIŞMASININ OLASI SONUÇLARI

Ayrışma, iyi ve kötü yönleri olan çok katmanlı bir olgudur. İkametgâh ayrışmasının kötü yönleri bazı grupların mağdur olmasına neden olurken; iyi yönleri bazılarını özgürleştirmektedir. Ancak ayrışmayı iyi ya da kötü olarak nitelendirmenin anlamı, çoğunluk ya da azınlık gruba göre değişebilir. Peach (1996b) azınlık grubun bakış açısıyla ayrışmayı, gönüllü, grup bağlılığını destekleyen ve ağları güçlendiren *iyi ayrışma* [congregation]; zorla benimsenilmiş, etkilenen grupları belirgin bir dezavantaja sürükleyen *kötü ayrışma* [segregation] şeklinde sınıflandırmıştır. O, genel olarak aralarında temel bazı farklar bulunan iki etnik ayrışma modelinden söz etmektedir. Bunlardan birincisi Avrupa modelidir ki bu model aslında gönüllü, koruyucu, etkisi azaltılmış ve geçici olarak tanımlanmaktadır. İkincisi olumsuz, zararlı, zorla yapılmış ve çok yoğun olarak betimlenen Afro-Amerikalı ayrışma modelidir. Bu bağlamda Peach, (1996b, s.385), Avrupa'nın ayrılmış etnik kentsel köylerini, sembolik ve geride kalan bir tortu olarak; buna karşılık Amerikan gettosunu gerçek, dinamik ve genişleme eğilimindeki bir yapı olarak görmektedir.

3.1. Ayrışmanın Yarattığı Dezavantajlar: Kötü Ayrışma?

İkametgâh ayrışması üzerine yapılan akademik araştırmaların çoğu, sıklıkla ayrılan gruplar (göçmenler, mülteciler, dinsel/mezhepsel/etnik gruplar vb.) açısından mekânsal bir yoksunluk konsantrasyonunda yaşamının dezavantajlı etkisinin olumsuz sonuçlarını vurgulamaktadır (Bolt vd., 2008; Massey ve Denton, 1993; Wilson, 1987). Genel olarak, ayrışmanın ve konsantrasyonun insanların kişi ve kurumlarla iletişim kuramaması nedeniyle sivil topluma katılım fırsatlarını kısıtladığı görüşü dillendirilmektedir (Bolt, Burgers ve van Kempen, 1998). Bu bağlamda literatür, azınlık grup için mekansal ayrışmanın zaman faktörüyle birlikte işleyen bir dizi

olumsuz sonucuna atıfta bulunmaktadır ki bunlar özet olarak şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Ekonomik fırsatlara yetersiz erişim, sürekli *işgücü piyasası marjinalliği*, ekonomik açıdan yoksunluk/yoksulluk.
- 2) Yetersiz kamusal hizmet alımı [eğitim, sağlık, ulaşım, güvenlik vb.].
- 3) Dil öğrenme/geliştirme yetersizliği [diğer insanlarla iletişim zorluğu].
- 4) Çoğunluğu oluşturan toplum ve onun kültürüyle sınırlı temas ve köken toplum yaşam tarzının sürdürülmesi ile *düşük sosyal katılım*, sosyal olarak *marjinalleşme* ve *izolasyon*.
- 5) Oluşan *kötü imaj* ve *kalıpyargı (stereotype)* ile göçmen mahallelerinin *damgalanması*, *sefalet üreme alanlarına dönüşmesi* [*kendi kendini üreten kehanet*: kötü sağlık ve beslenme, yüksek çocuk ölümlülüğü, yüksek suç, şiddet, gruplar arası gerilim ve isyan düzeyleri].
- 6) Yaşam koşullarının gerilemesi ile ortaya çıkan *yerel yoksulluk kültürünün* göçmenler arasında sosyal ve mesleki hareketlilik fırsatlarını engelleyen tutumlar, davranışlar ve değerler yaratması.
- 7) Damgalanmış göçmen ikametgah alanlarının burada yaşamayanlar arasında *empati eksikliğine*, *hoşgörüsüzlüğe* ve *korkuya* yol açması. İkametgâh alanlarının milliyet, etnik ya da ırksal açıdan kodlanması ve bunun sosyal ve mekânsal entegrasyona/uyuma engel oluşturması.
- 8) Göçmen anklavında yaşamının milliyet ya da etnik/ırksal meseleler üzerine yoğunlaşan politik hareketlenmeye ve diğer nüfus gruplarıyla düşük koalisyon kurmaya neden olması.

3.2. Toplanmanın Sağladığı Avantajlar: İyi Ayrışma?

Belirli sosyal grupların mekânsal toplanmasının bazı faydalar sağladığı da gözlenmiştir. Bu durumda ayrışma, göçmenlerin refahına katkı yapan sosyal sermaye konsantrasyonuna dönüşmektedir. (Ruiz-Tagle, 2013). Birçok araştırmacı, belli bir grubun toplandığı kentsel alanların, birbirlerine coğrafi olarak yakın yaşayan ve ortak bir ulusal/etnik/ırksal/dinsel kökene sahip insanlar arasında sosyal ağlar oluşturduğuna inanmaktadır. Sosyal ağlar, enformasyon ve normlar aracılığıyla bireysel davranışları etkilemektedir. Böylece, ikametgâh ayrışması/toplanması ile benzer özelliklere ve düşüncelere sahip kişilerin fiziksel yakınlığı, grup içi *karşılıklık* esasına dayalı sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik yararlar sağlamaktadır. Literatürde ulus ötesi kapsamda olan ve başka bir yerde bulunmayan yaşamsal ihtiyaçlarına cevap veren zengin sosyal ve kurumsal altyapı nedeniyle göçmenlerin etnik mahallelere

çekildiğine dair artan kanıtlar sunulmuştur (Pamuk, 2004). Bu tür yeni etnik yerleşim alanları için *göçmen anklavı* terimi kullanılmaktadır (Logan vd., 2002, s.1). Nitekim Marcuse (2005: 17), mekânsal açıdan anklavı “*kendilerini etnik kökene veya dine göre veya başka türlü tanımlayan belirli bir nüfus grubunun üyelerinin, ekonomik, sosyal, politik ve/veya kültürel gelişimlerini korumanın ve geliştirmenin aracı olarak toplandığı bir mekânsal yoğunlaşma alanı*” şeklinde tanımlamaktadır.

Sosyal temaslar, ev sahibi toplumun norm ve değerlerine uymayan, ancak belirli bir grubunkilere dayalı bir kültürün ortaya çıkmasına ve korunmasına yol açabilmektedir. Sosyo-mekânsal ayrışma, azınlık grubun baskın grup içinde tamamen asimile olmak yerine, özgün kültürel kimliğini sürdürmesine (veya geliştirmesine) olanak tanımaktadır. Fikirler, inançlar ve davranış biçimleri, sosyal ortamlar sayesinde pekiştirilmektedir (Schill, 1994). Sosyal ağ(veya sermaye) aracılığıyla insanlar birbirlerinden faydalanmakta ve birbirlerine destek vermektedir. Böylece, grup içi bağlılık güçlenmekte; dayanışma ve yardımlaşma gerçekleşmektedir. Dolayısıyla göçmen kümelenme alanları, grup üyelerine çeşitli şekillerde destek sağlayan bir *sığınak* rolü üstlenmektedir.

Dışarı ile temastan kaçınma isteği ve kendine özgü, kültürel temelli ihtiyaçları olan yerel bir azınlık nüfus yoğunlaşmasının varlığı, hem yasal hem de yasal olmayan etnik girişimler için *korunaklı nişler* sunmaktadır (Knox ve Pinch, 2010). Buna ek olarak göçmenlerin (ve sonraki yıllarda onların soyundan gelenlerin) çoğunun gittikleri ülkelerde ulusal veya yerel düzeyde oy kullanma hakkı olmasa bile aynı gruba mensup bir insan topluluğu, politikacıların dikkatini çekebilme, onlar için bazı iyileştirme vaatlerine yol açabilmektedir (bkz. Anwar, 1991, 2001; Joyce, 1997).

Literatürde yer alan azınlık grup açısından bir mekânda toplanmanın sağladığı avantajlar bir araya getirildiğinde, ana hatlarıyla aşağıdaki gibi bir liste ortaya çıkmaktadır:

- 1) Grup içi destek ve yardımlaşma ağlarının oluşması ve gelişmesi,
- 2) Azınlık grubun(göçmen) kültürünün korunması ve sürdürülmesi,
- 3) Toplandıkları mahallelerin azınlık gruplara güvenlik/fiziksel koruma sağlaması,
- 4) Etnik girişimler için korunaklı nişler sunması [*Etnik anklav ekonomisi*: Yüksek rekabet kapasiteli, *içe yönelimli işletmeler*; grup içinden esnek/sadık işgücü temini; grup üyesi geniş müşteri kitlesi; grup üyelerine mesleki bilgi ve

deneyim aktarımı; iş ilişkisi nedeniyle topluluk kohezyonunun yükselmesi],

- 5) Vatandaşlık söz konusu olduğunda; ulusal ve yerel politik arenada gruba seçmen temsil gücü sağlaması.

4. GÖÇMEN/MÜLTECİ İKAMETGÂH AYRIŞMASININ GÖRÜNÜMLERİ

Türkiye’ye yönelen insan akışlarının (özellikle Suriyeli mültecilerin) zamanla artışı ve göçmen gruplarının etno-kültürel olarak çeşitlenmesi, bütünleşmeyle ilişkilendirilebilecek mekânsal bazı sonuçlar yaratmaya başlamıştır. İlk olarak göçmenlerin/mültecilerin, Türkiye’nin sınır ve büyük kentlerinde kümelendikleri gözlenmektedir. Örneğin Suriyeli mültecilerin %81’i, İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Kilis, Konya ve Ankara illerinde toplanmıştır (GİGM, 2020, 30 Ocak). Diğer göçmenler için ise daha ziyade büyük kentlerde yoğunlaşan bir dağılım paterninden söz edilebilir (Yakar ve Südaş, 2019). İkincisi Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin ve diğer göçmenlerin çoğunluğu, kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu tercihin temel nedeni, kentlerde ekonomik ve sosyal fırsatların fazlalığı ve çeşitliliği olsa da kentlerin daha fazla özgürlük sunması (İçduygu ve Şimşek, 2016), mültecilerin ve belgesiz göçmenlerin dikkat çekmeden yaşamını sürdürmesine olanak sağlaması da önem arz etmektedir. Buna ek olarak aile bağları, ilişkisel bağlantılar ve diğer sosyal, etno-kültürel ve dinsel nitelikli sosyal ağların varlığı ve güvenlik de kentsel yaşamı tercih etme nedenleri arasında ön sıralardadır (Kaya, 2017).

Üçüncü olarak ülkenin yeni sakinleri, kümelendikleri kentlerin içinde, belirli semtlerde/mahallelerde eşit olmayan coğrafi dağılım paterni ve sosyo-mekânsal ayrışma/toplanma eğilimi göstermeye başlamıştır. Türkiye kentlerinde ikametgâh alanları önceleri zorunlu ve gönüllü göçmenlerin sayıları az olduğu ve fazla konsantre olmadıkları için dikkat çekmezken, zamanla onlar çoğaldıkça görünürlükleri ve kümelenmeleri de artmıştır. Bu durumu daha yakından gösterebilmek adına İstanbul, Ankara, İzmir, Gaziantep, Antakya ve Adana kentleri, mülteci/göçmen mekânsal ayrışma/toplanma eğilimi için örnekler olarak ele alınmaktadır. Şüphesiz benzer eğilimler, Bursa, Konya, Mersin, Şanlıurfa, Samsun ve daha başka Türkiye kentlerinde de gözlenmektedir.

Türkiye’nin en fazla göçmen ve mülteci barındıran kenti İstanbul’da, bazı ilçelerin belirli semtlerinde göçmen/mülteci kümelenmesinin ve ikametgâh ayrışmasının ipuçlarına rastlanmaktadır. Örneğin İstanbul metropoliten alanında Fatih,

Zeytinburnu, Küçükçekmece, Başakşehir, Bağcılar, Esenyurt, Esenler, Sultangazi ve Sultanbeyli ilçeleri mülteci/göçmen konsantrasyonu açısından öne çıkmaktadır (Aydın, 2018; Erdoğan, 2017b; Kaya, 2017; Woods ve Kayalı, 2017).

İstanbul'daki önemli konsantrasyon alanlarından biri olan Fatih ilçesinde yaşayan Suriyeli nüfus, özellikle Akşemsettin, Aksaray, Ali Kuşçu ve Molla Gürani mahallelerinde kümelenmeler yaratmıştır. Suriyeliler köken ülkeden yaşam biçimlerini, kültürlerini İstanbul'a taşımış ve şimdi yaşadıkları bu mahallelerde yeniden inşa etmiştir. Fatih semtindeki Suriyeli mülteciler, kendi dillerini konuşmakta, yerli halk ile ilişki kurmaktan kaçınmakta ve çoğunlukla Suriyeli esnaftan alışveriş yapmaktadır (Kavas, Avşar, Kadkoy ve Bilgiç, 2019, s.55).

Artık büyük ölçüde Suriyeli esnafın iş yaptığı bir alan olan Akşemsettin Caddesi, “*Suriye Caddesi*”, Malta Çarşısı, “*Suriye Çarşısı*” olarak anılmaktadır. Bu alanlarda Suriyeliler daha ziyade gıda sektörünün ağırlıklı olduğu kendi iş yerlerini (restoran, market, emlakçi, kuyumcu, berber, kafe ve fırın gibi) işleterek bir anklav ekonomisi ortaya çıkarmıştır. Bu ekonomi, daha büyük bir etnik ekonomi içinde coğrafi olarak tanımlanmış bir girişimcilik alanını temsil etmektedir. Başka bir deyişle bu ekonomi, hem işletme sahipleri ve çalışanları arasındaki paylaşılan etnik köken hem de etnik işletmelerin konumsal kümelenmesi ile ilişkili tanımlanmış bir coğrafi alanı ifade etmektedir. Etnik anklav ekonomisi, aynı etnik kökenden (*co-ethnic*) gelen çalışanların ve belirli bir coğrafi alanda yoğunlaşan aynı etnik kökenden müşterilerin varlığını vurgulamaktadır. Bu tür bir ekonomisinin gelişimi büyük oranda, aynı etnik kökenden müşteriye yakınlığa, aynı etnik kökenden kaynaklara erişime ve aynı etnik kökenden potansiyel işgücünün mevcudiyetine bağlıdır (Portes ve Manning, 1986). Bununla birlikte, bir anklav ekonomisi, aynı etnik kökenden müşteriler dışında genel nüfusa yönelik de çeşitli profesyonel hizmetler ve ürünler sağlamaktadır (Zhou, 2004).

Fatih ilçesinde Aksaray'a komşu Kumkapı ve Vefa semtleri de farklı etnik ve dinsel kimliğe sahip çok çeşitli gönüllü ve zorunlu göçmen gruplarına ev sahipliği yapmaktadır. Kumkapı'nın halk arasında *Somali Sokağı* olarak anılan Kâtip Kasım Camii Sokağı'nda (Somali, Kongo, Nijerya, Senegal, Kamerun, Etiyopya, Eritre'den gelen) siyahî Afrikalıların (Altıntaş, 2016), yine bu bölgedeki Sevgi Sokağı'nda, Suriye, Irak, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Romanya, Rusya, Özbekistan, eski Sovyet halklarından gelenlerin yaşadığı karma bir göçmen yerleşim alanı ortaya çıkmıştır (Çelik, 2016). Bekâr odaları, ucuz otelleri ve

pansiyonlarıyla ünlü Küçükpazar semti; İstanbul kentinin merkezinde, sağladığı iş imkânlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan *ülke içi yerinden olmuş insanlar* ile birlikte Afgan, Suriyeli, Bangladeşli göçmenlerin toplanma mekânı olmuştur (Altıntaş, 2016). Bu patenler, İstanbul'da mikro ölçekte sokak düzeyinde bile bazı mekânsal ayrışmaların olduğunu ima etmektedir.

Fatih'te göçmen/mülteci yoğunlaşmasının suç oranlarını etkilediğine ilişkin belirtiler de mevcuttur. Nitekim emniyet kayıtları, 2018 yılında Fatih ilçesinde kaçakçılık, uyuşturucu ticareti ve kapkaç gibi suçların %70'inin yabancı uyruklu kişiler tarafından işlendiğini göstermektedir (Kavas vd., 2019) ve bu durum, göçmen ikametgah yoğunlaşmasının yarattığı olumsuz bir yöne işaret etmektedir. Şüphesiz İstanbul'daki göçmen/mülteci kümelenmeleri Fatih ile sınırlı değildir. Kentte ilçe, semt, mahalle, hatta sokak düzeyinde pek çok ayrışma mekânlarına rastlanabilir.

İkinci örnek, Ankara kentinden verilebilir. Ankara'da Altındağ İlçesi sınırları içindeki Siteler semtinde yer alan Ulubey, Alemdağ ve Önder mahalleleri, Suriyelilerin yerleşik nüfusun çoğunluğunu oluşturacak şekilde yoğun olarak oturduğu, grup içi sosyal ilişkilerin güçlü biçimde yaşandığı, onların kendi köken kültürlerini yansıtan ve yaygın biçimde Arapçanın konuşulduğu bir *mülteci anklavı* haline gelmiştir. Halep'ten gelenlerin fazlalığı nedeniyle mahalle sakinleri burayı “*Küçük Halep*” olarak isimlendirmektedir. Alahmad'ın (2019a, s.8), mahallede yaptığı görüşmede, bir Suriyeli bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“*Beş yıl önce buraya geldim. Bir süre sonra da akrabalar gelmeye başladılar ve zamanla mahallenin yüzde 65 nüfusuna sahip olduk. Bu şekilde Küçük Halep kuruldu.*”(K3)

Suriyelilerin kentin bu bölgesini tercih etme nedenleri arasında; iş fırsatlarına yakınlık, düşük kirali konutların varlığı ve diğer Suriyelilerle (akraba, arkadaş ve tanıdıklara) bir arada olma isteği dikkat çekmektedir. Bu semtte oturan Suriyeli erkekler, çoğunlukla Siteler Mobilyacılar Sitesi'nde işçi olarak çalışmaktadır. Bunun yanında, Suriyeliler, müşterisi çoğunlukla kendi topluluk üyeleri olan ekonomik enformel girişimlerini de (köken bölgeye özgü yiyecek ve içecek de satan restoran, fırın, pideci, tatlıcı, bakkal, kasap, terzi, berber-kuaför vb. iş yerleri, seyyar sebze-meyve tezgahları) açmıştır. Mahallede ayrıca haftada bir gün, çeşitli malların satıldığı bir pazar (*Halep Pazarı*) kurulmaktadır. Bir Suriyeli mültecinin anlattıkları bu durumu açık bir biçimde gözler önüne sermektedir (Alahmad, 2019a, s.7):

“...Ankara’ya geldim. Suriyelilerin yoğun oldukları yerleri sorduğumda Önder Mahallesi çevresinde yaşadıklarını söylediler. Orada herkesin onlara yardımcı olduğunu, Suriyelilere evlerin ücretsiz veya düşük fiyatla verildiğini ve çoğu Suriyelilerin kendi iş yerlerini kurduklarını, hatta Önder Mahallesi’nin Ankara’da Suriyeliler için ticari bir bölge haline geldiğini söylediler.” (K1)

Ulubey-Önder mülteci anklavına kendi sakinlerinden başkaları girebilmesine rağmen farklılaşan bu alanda oturan Suriyelilerin dışarıdan gelenlerden tedirgin oldukları da belirlenmiştir (Savran ve Sat, 2019). Bu bölge, Ankara’nın kentsel yenileme yapılan alanlarından biridir ve buradaki gecekondü dönüştürme girişimleri nedeniyle yerli halkın boşalttığı yıpranmış, bakımsız konutlara, Suriyeliler yerleşmiştir. Bir bakıma kentsel dönüşüm uygulaması, buradaki mahallelerin Suriyeliler tarafından *istila-yerine geçme* [invasion-succession]³ sürecini kolaylaştırmıştır. Suriyeli mülteciler, bu yerleşim alanını gündelik alışkanlıkları ve kültürleri ile bağlantılı olarak fiziksel, sosyal ve duygusal ihtiyaçları çerçevesinde mekânsal olarak uyarlamakta ve böylece kentin bu kesiminin bir Suriyeli mekânı olarak algılanmasına neden olmaktadır (Günaydın-Temel ve Kahraman, 2019). Arapça işyeri tabelaları, duvar yazıları da Suriyelilerin *mekânı uyarlama* ve *kendileme* [appropriation], Ankara’nın bir mahallesini Halep’in bir mahallesine benzetme, bu yolla burasını Suriyelilere ait bir alan olarak işaretleme girişiminin bir uzantısı olarak görülebilir. Öte yandan bu görünüm, mültecilerin toplumla entegrasyonuna engel oluşturabilir. Önder mahallesinde yaşayan bir Suriyeli bu durumu şöyle özetlemektedir (Alahmad, 2019a, s.11):

“Bugün, bu bölgede Arapça konuşanlar, nüfusun %65’ini oluşturuyor, Suriyeliler bu mahallede yerel ekonomi de oluşturdu. Bu çevrede Türkçe dilini öğrenmeye gerek yok, ama bu durum da Türk toplumuyla bütünleşmemizi engelledi.” (K3)

İzmir de etnik ikametgâh ayrışmasına tanık olunan bir başka kenttir. Ege’nin metropolü İzmir’de Suriyeli mültecilerin 2/3’ü Konak, Karabağlar ve Bornova ilçelerinde toplanmıştır. İzmir kentinin hemen her tarafına dağılmış olan Suriyelilerin ayrı bir topluluk olarak varlığı, kentin gündelik yaşamında ayırt edilebilmektedir (Ege Haber, 2015, 16 Ağustos). Suriyeli mülteciler Konak ilçesinin özellikle Basmane, Kapılar,

Kadifekale ve Agora gibi semtlerinde kümelenmekte, bu alanların etnik kompozisyonunda ve gündelik ekonomik yaşamında dikkat çekici bir değişim yaratmaktadır (Saraçoğlu ve Belanger, 2018). Basmane göçmenler için kente giriş kapısı işlevi görürken, bu semtteki Zeytinlik mahallesi bir konsantrasyon alanı haline almıştır. Basmane semti, genellikle bakımsız, sağlıksız ve ucuz kirali yıpranmış konutların bulunduğu ve yoksul Suriyelilerin yoğunlaştığı bir alan haline gelmiştir. Suriyelilerin bu semtte yoğunlaşması, hizmet sektöründe ya da tekstil ve gelinlik atölyelerinde iş fırsatı sunan Çankaya ve Kemeraltı gibi ticari merkezlere yakınlıkla da ilgilidir. Ayrıca Basmane’de Anafartalar Caddesi’ndeki Suriyelilere ait çok sayıda işyeri, müşteri kitlesi olarak soydaşlarını hedef alan bir çarşı görünümü kazanmıştır. Karabağlar ilçesinde ise Suriyeliler yoksul Kürt, Türk ve Alevi nüfusun yaşadığı eski bir gecekondü bölgesi olan Limontepe mahallesinde kümelenmiştir (Saraçoğlu ve Belanger, 2018).

Mültecilerin en kalabalık olduğu kentlerden biri de Suriye sınırına yakınlığı nedeniyle Gaziantep’tir. Kente yerleşen Suriyeliler, burada sosyo-mekânsal yapıyı, uyumsuzluk ve ayrışma eğilimleri göstererek etkilemiştir. Suriyeli mültecilerin (özellikle dar gelirli ve çok çocuklu ailelerin) en fazla yoğunlaştıkları alanlar, *Şahinbey* ve *Şehitkamil* ilçelerinin sınırları içinde kalan, kira bedellerinin diğer alanlara göre daha düşük olduğu ve maddi açıdan yoksul insanların yaşadığı, kent merkezini güneyden kuşatan Cumhuriyet ile Vatan mahalleleri arasında kalan bölge ve kentin kuzeyindeki Karşıyaka, Onat Kutlar, Mevlana ve Merveşehir gibi kenar mahalleleri içeren niteliksiz-sağlıksız konut ve yoksulluk bölgeleridir (Sönmez, 2016). Gaziantep’te Suriyelilerin sayısı arttıkça onların toplandıkları alanların da birkaç mahalleyi içerecek biçimde yayılma eğilimi sergilediği gözlenmektedir.

Gaziantep’te yetersiz gelirleri yüzünden Suriyelilerin çoğunlukla kent çeperindeki ya da merkezindeki kötü fiziksel yaşam koşullarıyla kendisini belli eden yoksul bölgelerde oturması, bir bakıma mekânsal dışlanma işareti olarak görülebilir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016). Gaziantep’te mültecilerin maddi yoksulluğu, sosyo-mekânsal dışlanmaya ve bir ölçüde kamusal ilişkilerin dışına itilmeye neden olmaktadır. Kentte yoksullukla da ilişkili mekânsal ayrışma, başka süreçleri de tetikleyerek Suriyelilerin yerli toplum tarafından etno-kültürel olarak dışlanmasını beslemektedir.

3 Bir insan grubunun veya sosyal faaliyetin, daha önce başka bir grubun veya faaliyetin egemen olduğu bir bölgeyi işgal etmesine ve orada egemen olmasına neden olan rekabetçi sosyal eylemlerin sırasını belirleyen teorik bir yapı. Bu ekolojik modele göre, daha düşük statüde olan bir grup daha yüksek bir statü grubunun mahallesini işgal ettiğinde, ikincisi bunu sosyal statüleri için bir tehdit olarak görecektir ve başka lokasyona taşınarak düşük statü grubunun başarılı olmasına izin verecektir.

Suriyelilerin Gaziantep'te kentiçi ikametgâh lokasyonu tercihlerinde, görece düşük kira bedelli konutların mevcudiyeti yanında, iş fırsatlarına yakınlık ile yaşamı kolaylaştıran sosyal ağların ve kendilerini güvende hissettiren kalabalık bir Suriyeli topluluğunun varlığı da etkili olmaktadır. Aydoğdu'nun (2019) çalışmasında yer verilen Suriyeli bir katılımcının ifadeleri, hem sosyal ağların hem de köken bölge insanından oluşan bir topluluğun varlığının ikametgâh lokasyonu belirlemedeki rolünü bir ölçüde ortaya koymaktadır:

“... Bir kuyumcu söyledi bu mahalleyi (Vatan Mahallesi). Kiralar uygun, her bakkalda humus, Suriye ekmeği, felaşel satılıyor dedi... Halep ile bu mahalle birbirine benziyor. Bu mahalleye taşınıyoruz biz, öğretmen olduğumu söyledim tabi. Şaşırdım hemen bir okulda iş buldular bana”. (Aydoğdu, 2019, s.95)

Ancak bazı araştırmaların bulgularına göre çeşitli gerekçelerle yerel halk tarafından mültecilerin konut piyasasından dışlanmasının da oturma yeri seçiminde bir etmen olduğu anlaşılmaktadır (Deniz vd., 2016; Şener, 2019). Şener'in (2019) çalışmasına katılan bir Suriyelinin sözleri bu durumu teyit eder niteliktedir:

“İlk geldiğimizde bir sıkıntı yoktu. Suriyelilerin çok olduğu apartmanlardan birine geçtik. Sonra bize ‘çok kişi aynı evde yaşıyorsunuz diye Türkler sizi apartmanda istemiyor, başka eve taşının’ diye söylediler”. (Şener, 2019, s.78)

Kısa sürede ülkelerine geri dönecek misafirler olarak gördükleri Suriyelilerin kalış süresi uzadıkça ve hatta geri dönmeyecekleri inancı oluşmaya başladıkça, Gaziantep halkının Suriyelilere karşı bakışı değişmektedir. Nitekim Gaziantep kent merkezindeki kamusal alanlarda Suriyelilerin görünürlüğünün artması ve gündelik yaşamda yerliler ile mülteciler arasında yaşanan çeşitli boyutlardaki çatışmalar, yerel halk arasında Suriyeli karşıtlığına, onların bozguncu ve istilacı olarak görülmesine, endişenin ve güvensizliğin artışına, dolayısıyla konut alanları da dâhil olmak üzere aynı mekânları paylaşmak istememe eğilimine yol açmaktadır (Coşkun ve Kılıç, 2018).

Gaziantep'te başlangıçta ekonomik yaşama işçi olarak katılan bazı Suriyeliler, sonraki yıllarda girişimci olmuştur. Göçmenlerin dil yeterliliği, yüksek öğrenim ve önceki iş deneyimi gibi beşeri sermayeye özellikleri elverişli olduğunda etnik girişimcilik başlayıp gelişmektedir (Fairlie, 2008). Bunun yanında ayrımcılık nedeniyle göçmenler için emek piyasasında iş fırsatları sınırlı olduğunda veya olmadığında ya

da onlar düşük ücretle, güvencesiz, sömürüye açık şekilde istihdam edildiğinde, ayrımcılığa uğrayan grubun üyelerinde serbest çalışma eğilimi artmaktadır (Teixeira, Lo ve Truelove, 2007).

Suriyeli girişimciler tarafından kurulan işletmelerin sayısı Gaziantep'te hızla artarak günümüzde on binlere dayanmıştır. Zorunlu göçle gelen Suriyeliler arasındaki ortak değerlerin paylaşımı sayesinde bir tüketim alanı ortaya çıkmıştır. Böylece farklı bir toplum içinde yer alan Suriyelilerin tüketim ve pazar gücü, kendi etnik ürünlerini, müşterilerini, çalışanlarını ve tedarikçilerini yaratan kendine özgü bir etnik pazar inşa etmeye başlamıştır (Uzun, 2019). Suriyeliler girişim için başka kentlerde de gözlemlendiği üzere daha ziyade gıda sektörünü tercih etmektedir. Bunda etnik pazarın varlığı, yüksek kârlılık ve düşük sermaye gereksinimi ve düşük vergi oranlarıyla ilişkili ekonomik etmenler kadar müteşebbislerin aynı sektörde geçmişteki iş deneyimleri de önem taşımaktadır (Uzun, 2019).

Uzun'un (2019) araştırmasına katılan Suriyeli bir girişimcinin sözleri etnik girişimcilik açıdan dikkate değer:

“... Daha öncesinde bir tekstil işinde çalışırken şu an gıda sektöründeyim. Felaşer yapıyorum. Burada eski işimi yapmak isteseydim, bir mağazada çalışmak isteseydim. Büyük ihtimal başarısız olacaktım. Çünkü müşterilerin çoğu Türk ve ben Türkçe bilmiyorum. Bu nedenle işimi değiştirmek zorunda kaldım. Bizden olan bir şeyi bizim insanlarımıza satmak daha güzel olardı. Ben de bunu yapmaya başladım. Bunun yanı sıra Türkiye'deki vergiler çok yüksek şu an vergi veriyor olsak da diğer alana göre çok daha az veriyoruz.” (Uzun, 2019, s.174)

Nüfusunun ¼'ü mülteci olan Antakya, tipik ikametgâh ayrışması gözlenen kentlerden biridir. Kentteki mülteci Suriyeliler, Antakya'nın eski kent merkezine yakın Ürgenpaşa, Akasya, Odabaşı, General Şükrü Kanatlı, Hacı Ömer Alpagot, Akevler, Altınçay, Saraykent ve İkinci mahallelerinde, ama özellikle Narlıca'da toplanmaktadır (Cengiz, 2020). Bu son mahallede Suriyeli nüfus, yerli nüfusun 3 katına ulaşmıştır. Muhtarlık kayıtlarına göre mahallede 17.000 civarında yerli nüfusa karşılık, 60.000'e yakın Suriyeli yaşamaktadır ki kayıtsızlarla birlikte bu sayının daha fazla olması muhtemeldir. Bu yüzden hem Suriyeli mülteciler hem de Antakyalıların arasında Narlıca denilince, “Küçük Suriye” çağrışımı yapılmaktadır (Cengiz, 2020).

Antakya kentinde ayrılmış etnik bir kümelenmenin, mülteci anklavının oluşmaya başladığı söylenebilir (Şekil 1).

Antakya'daki bu anklavin uygun fiyatlı konut, aile bağları, aşına olunan kültür, iş bulmaya yardım gibi konularda yeni gelenlerin ihtiyaçlarını karşıladığı açıktır (Cengiz, 2020). Bu bağlamda grup içi desteği ve grup kültürünü korumayı teşvik eden sosyal ağların varlığı; konut piyasasından dışlanma; kentsel mekânda karşılaşılan sosyo-kültürel sorunlar ve ev sahibi toplumun bazı üyelerinin mültecilere yönelik mezhep farklılıklarından kaynaklanan olumsuz tutumları nedeniyle fiziksel tehdit algısı ve yoksulluk yüzünden düşük kirali/çok haneli kullanıma uygun konut arayışı, Antakya'da Suriyelilerin sosyo-mekânsal ayrışmasını üreten ve iç içe geçmiş etmenler arasında sayılabilir.

Cengiz'in (2020, s.122) araştırmasının katılımcıları bu etmenleri şu şekilde dile getirmektedir:

“Şimdi Almanya’da olan ve o zamanlar Narlıca’da yaşayan Suriyeli bir arkadaşım vardı. O bize Narlıca’ya gelmemizi ve bize yardımcı olacağını söyledi. Yaklaşık 1 ay onun evinde kaldık, bizimle birlikte o evde 14 kişi daha yaşıyordu. Arkadaşım Antakya’ya gelen birçok Suriyeliye yardımcı olmuştu”. (K-11)

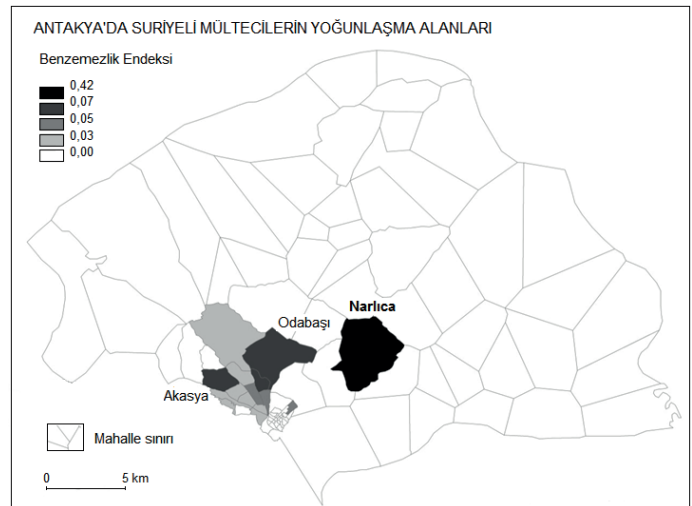
“Narlıca’da yaklaşık 6 yıldır oturuyoruz. Babam Türkiye’ye ilk geldiğinde İkinci mahallesinde bir ev kiralamıştı, bizi Antakya’ya getirdiğinde o kiraladığı evde sadece 3 gün kalabildik. Komşularımızın bize karşı davranışları hiç iyi değildi. Bizim orada kalmamızı hiç istemediler. Biz de 3 gün sonra o evi terk edip bu mahalleye taşındık”. (K 15)

“Burada birçok kişinin Arapça konuştuğunu gördük, bu bizim için çok faydalı oldu. Ama şimdi bu yaşadığımız mahalleyi değiştirmeyi asla düşünmem... Burada kendi işimi kurmuşum, müşterilerim var ve bu elde ettiğim kazanç bütün masraflarımı rahat bir şekilde karşılıyor... Etrafımızda birçok Suriyeli var ve herkes Arapça konuşuyor. Cadde boyunca olan işyerlerinin büyük bir kısmı Suriyelilere ait...” (K-12)

Ne var ki Antakya kenti için ilginç bir özelliği vurgulamak önemlidir. Sınır kenti Antakya'da etnik olarak Arap kökenli, ancak Alevilik mezhebine mensup bir yerli halk kitlesi yaşamaktadır. Oysa kente göç eden Suriyeli mülteciler, aynı etnik kökenden olsa da mezhep olarak büyük ölçüde Sünni'dir. Bu farklılık, Antakya'da mülteci ikametgâh ayrışmasının temel argümanını oluşturmaktadır. Yangın (2017, s.64) araştırmasında, Antakya'da yaşayan yerli halkın Alevilik kimliğinin Suriyeli mültecilerin Sünni kimliğinden farklılaştığı için gruplar arasında olumsuz tutumlara neden olduğunu ve bu durumun sosyal mesafe aralığını açtığını bulmuştur. Bilindiği üzere ev sahibi toplum, göçmen topluluğunu tehdit kaynağı olarak algılasa;

kültürleşme stratejisi olarak bu grubu kendi kültürel alanından uzak tutmaya ve zorunlu olmadıkça onlarla temas kurmamaya çalışmaktadır. Böyle yaklaşım, Antakya'daki yerli halkın bir bölümünde dış grup olarak kabul edilen Suriyelilere yönelik olumsuz duygu, önyargı ve çatışma algısı gelişmesine yol açmaktadır. Bütün bunlar, her iki tarafta da ayrı mahallelerde yaşama isteğini motive etmektedir.

Antakya'daki Suriyelilerin kendi iş yerlerini açma konusunda cesur davrandıklarına ve etnik girişimcilik özelliklerine tanık olunmaktadır ki bu tür işletmelere en fazla Suriyelilerin yoğunlaştığı Narlıca, Ürgenpaşa ve Akasya, mahallelerinde rastlanmaktadır. Örneğin Cengiz (2020), Suriyelilerin önemli bir toplanma alanı olan Narlıca mahallesinde, Antakya-Reyhanlı yolu boyunca, 2019 yılı itibarıyla 327 iş yeri bulunduğunu ve bunların neredeyse 9/10'u (283) Suriyeliler tarafından işletildiğini belirtmektedir. O, bu mülteci girişimlerinin önemli bir kısmının gıda (%36,4'ü lokanta, kasap, kebabçı, dönerci ve tatlıcı gibi iş kollarını içerir), giyim (16,2'si) ve gündelik ev ihtiyaçlara yönelik perakende ticaret (%8,1'i) üzerine faaliyet gösterdiğini de eklemektedir. Gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin önemli bir kısmında, geleneksel Suriye mutfağına özgü ürünler (şavurma, kibbi muhammara, felafel, kepe) dikkat çekmektedir. Bu işletmelerde, Suriyeliler istihdam edilmekte ve müşteri kitlesini de yine kendi grup üyeleri oluşturmaktadır.

Şekil 1: Antakya'da Suriyeli Mültecilerin Yoğunlaşma Alanları (Cengiz, 2020).

Figure 1: Concentration Areas of Syrian Refugees in Antakya (Cengiz, 2020).

Mülteci ayrışmasına bir başka örnek, Suriye sınırına 100 km. mesafedeki Adana kentinden verilebilir. Gittikçe sayıları artarak neredeyse 250 bin kişiye ulaşan Adana'daki Suriyeliler, Seyhan İlçesinin Mirzaçelebi mahallesinde yoğunlaşmaktadır. Bu

yoğunlaşma, kentin bu kesiminin yine “*Küçük Halep*” diye anılan ulusötesi mekânının oluşmaya başlamasına yol açmaktadır. Kentin bu bölgesinde toplanan Suriyeliler, ev ve iş yeri sahibi olmaya, mahallenin etnik, dolayısıyla sosyo-kültürel yapısını, yaşam biçimini değiştirmektedir. Arapça tabelalar ve fiyat etiketleri, Arap etnik müziği, Suriye’ye özgü yerel giysili insanlar, bu alanın genel görünümüne egemen olmaktadır. İş yeri kiralarının artışı ve vergisiz ticaret yapan Suriyelilerle rekabet edemedikleri gerekçesiyle Türk esnaf bu alandan kaçmıştır (İhlas Haber Ajansı-İHA, 2017, 21 Aralık). Bu alanda “*Suriyeli Caddesi*” olarak anılmaya başlayan Ziya Ülhak Caddesine girildiğinde; az sayıda Türk esnaf yer alırken, tatlıcı, dönerci, kahveci, ayakkabıcı, berber, balıkçı, kuyumcu, kasap, terzi, bakkal, nakliyecisi, telefoncu, kozmetik, kişisel bakım ve ev eşyaları satan Suriyelilere ait 100’e yakın dükkân dikkati çekmektedir (Alahmad, 2019b).

Ülkelerine dönmeyi düşünmeyen Suriyeliler, grubun büyümesine ve kentin belli bir bölgesinde toplanmalarına paralel olarak buraya ilişkin bir *yer duygusu* ve *özdeşleşme* geliştirmektedir. Suriyeli bir esnaf bunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“*Burası Suriye’yi aratmıyor. Bu sokak, aynı Halep, Halep caddesi dedik... Burası memlekette hissettiriyor, yabancılık çekmiyoruz*” (İHA, 2017, 21 Aralık).

Alahmad’ın (2019b, s.8-9) çalışmasına katılan üç Suriyeli ise, *neden bu mahalleyi seçtiniz? sorusunu* şöyle cevaplamaktadır:

“*Amcamın çocuklarının burada olması, işimin bu mahallede olması, ayrıca Suriyelilerin olması ve çarşımızın olması. Suriye geleneklerine göre yemeklerimizi rahatça bulabiliyoruz*”. (K14)

“*Bildiğim bir kültürün içine geldim, Suriyelilere özel bir çarşımız var.*” (K8)

“*Suriyelilere özel gıdaların satıldığı yerlerin olması çok güzel. Suriye gibi hissettiriyor bu beni, bilmediğim bir yere gitmektense bildiğim yere gitmem iyiydi.*” (K11)

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Türkiye kentlerindeki göçmen/mülteci ayrışması ya da toplanmasında, yoksullukla (düşük gelir ve ucuz kira bedellerini de içerir) birleşen, grup içi sosyal sermaye kullanımı ve karşılıklı dayanışma-destek sağlama, ortak kültürel normları ve pratikleri sürdürme isteği ve olası iş fırsatlarına yakınlık öne çıkmaktadır

(bkz. Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018; Saraçoğlu ve Belanger, 2018; Savran ve Sat, 2019). Ancak son zamanlarda bazı kentlerde bir yandan yerli halkın çeşitli nedenlerle özellikle Suriyeli mülteci karşıtı tutum ve tepkileri ile ortaya çıkan dışlama ve ayrımcılık (bkz. Deniz vd., 2016; Kaya, 2017; Taş ve Tekkanat, 2018) ve diğer yandan mültecilerin yerli halktan düşmanlık ve fiziksel zarar görme olasılığına ya da algısına dayalı güvenlik kaygısı da (Cengiz, 2020) ayrışma nedenleri arasına girmiştir. Nitekim Kaya, mültecilerin sosyal olarak dışlanmasını tarihsel nedenlerle ilişkilendirerek “*Suriyelilerin etno-kültürel kimlikleri üzerinden tarihsel bir anlatıyla dışlanmaktadır*” (2017, s.60) şeklinde özetlemektedir.

İster gönüllü isterse zorunlu olsun göçmenler, ikametgâh lokasyonu olarak daha ziyade yerli halkın terk ettiği ya da yoksul kesimlerinin oturmayı sürdürdüğü yıpranmış eski kent parçalarına, gecekondu semtlerine, kentsel dönüşüm alanlarına yönelmektedir. İçduygu ve Şimsek’in (2016) de belirttiği gibi uygun fiyatlı konut bulmak da dâhil olmak üzere kentsel alanlarda yaşamının bir takım zorlukları, sıklıkla kısıtlı bütçeye sahip göçmen ve mültecileri kentlerin gecekondu bölgelerinde, yoksul mahallelerinde toplanmaya, sağlıksız koşullar altında küçük evlerde birlikte yaşamaya itmektedir.

Yoksullukla birleştiği için buralar sefalet üreme alanına dönüşme riski taşımaktadır. Özellikle yoksul göçmen grupları, sosyal izolasyon ve köken toplumun yaşam tarzının sürdürme eğilimi nedeniyle Türk toplumunun sosyal yaşamına daha az katılmakta ve onların yaşadığı mahalleler, göçmenlere/mültecilere yönelik toplumsal kabul düzeyindeki gerilemeye (ve karşı tutumlara) paralel olarak gittikçe marjinalleşmektedir.

Türkiye’de göçmenlerin/mültecilerin yoğunlaştığı mahalleler, yoksulluk, suç ve kötü fiziksel koşullar ile karakterize olmaya başlamıştır. Üstelik yoğun bir göçmen/mülteci mahallesinde yaşamak, ana akım toplumun dışında kalmak anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda göçmenler, çoğu kere kendi topluluk üyeleriyle temasta bulunmak zorundadır ki bu da kendi ülkelerinde yaşadıkları yaşam tarzını devam ettirmeye neden olmaktadır. Böylece göçmen grup kendi içine çekilmekte ve uyum zorluğu çekmekte ve bir bakıma van Kempen ve Özüekren’in (1998, s.1634) *kültürel fosilleşme ve radikalleşme* olarak tanımladığı olgu yaşanmakta ve azınlık mahallesinin damgalanma süreci başlamaktadır. Ayrıca göçmen mahallesinin kötü şekilde damgalanması, kentin başka mahallelerinde yaşayanlar için empati eksikliğine de yol açmaktadır. Dahası, ulusal ve yerel gazete ve televizyon haberleri, sosyal medyada veya halk arasında yayılan söylentiler, göçmenlere ve yaşadıkları

mahallelere yönelik olumsuz bakışı pekiştirmekte, diğer insanlar arasında hoşgörüsüzlük, korku ve günah keçisi yaratmaktadır.

Türkiye kentlerinin bazılarında göçmen yoğunlaşma alanlarında bir istila-yerine geçme süreci de gözlenmektedir. Bu süreçte çeşitli etmenler rol sahibi olsa da özellikle emlak piyasası ve gruplar arası çatışma öne çıkmaktadır. Birincisi, konutlar, ev sahipleri tarafından kalabalık halde (bazen birden fazla hane bir arada) yaşayan göçmenlere değerinin üzerinde kiraya verilince; emlak piyasasında fiyatlar yükselmekte, böylece yerliler başka lokasyonlara taşınırken, boşalan konutlara da göçmenler yerleşmektedir. İkincisi, yerli halk ile göçmen gruplar arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar ve önyargılar, gruplar arası gerilimi arttırarak çatışma olasılığını yükseltmektedir. Kalabalık azınlık gruplarla aynı binalarda yaşayan yerliler, fiili ve olası çatışmadan uzak durmak için başka bir yere taşınınca, yine bir istila-yerine geçme süreci başlamaktadır. Özellikle bina düzeyinde başlayan süreç, zamanla alansal olarak genişlemektedir.

Buna ister *mülteci anklavı*, isterse *mülteci ulusötesi mekânı* denilsin, Suriyeliler tarafından Türkiye kentlerinde bir mülteci yerleşim bölgesi inşa edilmektedir. Yaşadıkları mekânlarla ilişki kurarak anlam yükleyen Suriyeliler, buralara bağlanmakta ve yeni yaşam alanlarında, yeni kimliklerini şekillendirmektedir. Suriyeli mülteciler kentsel mekânın bir parçasını yeniden düzenleyerek, oraya kendinden bir şeyler katarak kendilemeye çalışmaktadır. Ancak bu süreçte köken bölge yok sayılmamakta, aksine istemeden geride bırakılan ve hafızalarda yaşatılan bu yerler, genellikle yeni mekânlara “küçük” sıfatı ile birlikte verilen isimlerle (örneğin *Küçük Halep*, *Küçük Suriye*) canlı tutulmaktadır. Böylece bir bakıma onlar, farklı bir toplumun ve mekânın içinde sosyo-mekânsal olarak yeniden aidiyet duygusu üretmekte, fiziksel mekânı anlamlandırarak köken kültürün çeşitli unsurları ile yeniden yere dönüştürmektedir.

Türkiye kentlerinde, diğer göçmen gruplarına göre daha kalabalık olan Suriyeli mültecilerin toplanma/ayrışma eğilimi sergilediği mahallelerde ve yakın çevresinde daha ziyade azınlık grubun ihtiyaçlarına yönelik faaliyette bulunan, aynı zamanda grubun üyelerine istihdam alanı yaratan etnik girişimlerin ve bir etnik anklav ekonomisinin ortaya çıkışı dikkat çekicidir.

Son zamanlarda yürütülen araştırmalarında ve kamuoyu yoklamalarında Suriyeli mültecilerin ve diğer göçmenlerin çoğunun kendi ülkeleri dışında geçirdikleri süre uzadıkça ve çok sayıda yapısal ve kişisel engel ortadan kalkmadıkça köken ülkelerine yakın bir gelecekte dönmesinin pek mümkün olmadığı yönünde bulgulara rastlanmaktadır (AFAD, 2017; Yıldırım-

Yücel, 2019). Örneğin Suriyeliler, geri dönüşlerini, ülkelerindeki savaşın bitişi, karışıklığın sona ermesi ve yönetim değişikliği şartlarına bağlamakta ve çok sayıda mültecinin kalıcı olabileceğini kendileri söylemektedir (AFAD, 2017). Ancak Suriye'nin geleceği hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, ikametgâh ayrışması yoluyla göçmen/mülteci anklavlarının oluşması, akademik ve politik açılardan üzerine daha fazla odaklanması gereken bir mesele halini almaktadır. Böyle bir çıkış noktasından hareketle, Türkiye kentlerinde son yıllarda gözlenmeye başlayan göçmen/mülteci ikametgâh ayrışması ile entegrasyon ilişkisi konusunda bazı çıkarımlarda bulunmaya çalışabiliriz.

Ayrışmanın mekânsallığı, önemlidir. Kentlerde, farklı grupların nerede bulunduğu ve kültürel olarak farklılaşan mahallelerde hangi sosyo-mekânsal dinamiklerin devrede olduğu, her bir topluluğun geleceği ve kentin işleyişi için önemli sonuçlar doğurabilir. Ayrışmanın mekânsallığı, yanı sıra ırksal ve etnik olarak ayrılmış alanların kentlerde ve toplumda geniş bir etkiye sahip olabileceği gerçeği, coğrafi anlayışların özellikle yararlı olabileceği anlamına gelmektedir. Türkiye kentlerinde yaşayan göçmenler, çoğunlukla buldukları kentin çöküntü alanlarına dönüşmüş ya da yıpranmış, eski kent merkezindeki ya da gecekondulu mahallelerini ikametgâh alanı olarak tercih etmektedir. Bu tercihin yoksullukla yakın ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle yoksullukla birleşen bir göçmen ayrışması, literatürde işaret edildiği gibi daha büyük sorunlar yaratma potansiyeline sahiptir.

Ayrışmanın nedenselliği, sonuçlarını etkiler. Göçmen gruplarının ve bağlamların sayısız kombinasyonu olduğu göz önüne alınırsa; sosyo-mekânsal ayrışmanın birçok nedene bağlı olabileceğini de öngörmek gerekir. Bu nedenler, ayrışmanın nasıl algılandığını, bunun nasıl göçmen etnik/köken toplum kimliğine bağlı olduğunu ve ne tür sonuçlar yaratacağını etkileyecektir. Özünde ülke ölçeğinde ve gittikçe yoğunluğu artan politik ve ideolojik kaygılara ve taraflaşmalara dayalı *mekân kaybı endişesini* (Saraçoğlu ve Belanger, 2018) içinde barındıran çeşitli gerekçelerle Türk vatandaşları arasında son zamanlarda mülteci karşıtı duygular güçlenmeye başlamıştır. Geçicilikle özdeşleştirilen misafirliğin (geçici koruma statüsünün) uzaması, hatta zaman geçtikçe geri dönüş ihtimalinin azalmasıyla kalıcılığa (vatandaşlığa) doğru ilerleyeceği kaygısı, ev sahibi toplumda göçmen karşıtlığını beslemektedir. Bütün bunlar göçmenler/mülteciler açısından dışlanmaya ve/veya güvenlik endişesi hissetmeye bağlı bir ikametgâh ayrışması anlamına gelir ki bu, entegrasyonu zorlaştıracak bir gidişat olabilir. Unutulmamalıdır ki *entegrasyon, çift taraflı ve*

etkileşimsel bir süreçtir. Entegrasyon, azınlık gruplar ile çoğunluk nüfusun eşit bir temelde katılması gereken iki yönlü bir süreç olduğundan ev sahibi toplumun bireylerinin, kurumlarının ve medyasının dışlayıcılık ve ayrımcılıktan uzak, kucaklayıcı karar ve pratikler sergilemesi beklenir. Göçmenlerin karma mahallelerde, kendilerini istenmeyen kişiler olarak hissettirmeyen diğer insanlarla bir arada yaşamaları (*mekânsal entegrasyonu*) akla yatkındır.

İkametgâh ayrışmasının dezavantajları, göçmenlerin durumlarının daha da kötüleşmesine neden olabilir. Türk kentlerindeki Suriyelilerin ve diğer (özellikle düzensiz) göçmenlerin çoğunluğunun yoksulluk nedeniyle kötü fiziksel ve sosyal koşullara sahip, genellikle yıpranmış eski kent merkezlerinde veya gecekondu mahallelerinde toplanmış olması, onların daha fazla komşu yoksulluğuna maruz kalmasına neden olacaktır. Buna bağlı olarak ayrışma mahallerinde yüksek işsizlik, suç, şiddet, hastalıklılık ve ölümlülük, çocuklarda eğitimsel başarısızlık düzeyleri gözlenebilecektir. Bütün bunlar, göçmen mahallelerinin kötü imaj oluşumuna ve damgalanmasına, onların yoksulluk sarmalıyla sefalet üreme alanlarına dönüşmesine yol açabilecektir.

Türk kentlerinde ikametgâh ayrışması, göçmenlerin aynı iş kollarında çalışmaları yüzünden kendini yeniden üreten bir işgücü piyasası marjinalliğinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Zaten göçmenler konumları gereği, iş gücü piyasasında sömürüye açık halde, en kirli, tehlikeli, zor işlerde, düşük ücret, istikrarsız/güvencesiz ve kötü çalışma koşullarında çalışmak zorunda olduklarından bu marjinallik yoksullukla daha da fazla iç içe geçmektedir.

Yapılan çalışmalar ve gözlemler, yetişkin erkekler dışındaki nüfus gruplarının oturdukları mahallelerden pek dışarı çıkmadığını göstermektedir. Bu, kadınların, yaşlıların, engellilerin ve çocukların Türk toplumu ve onun dili, kültürü ve sosyal yaşamıyla sınırlı temas anlamına gelmektedir. Ayrılmış bir göçmen mahallesinde yaşayanların bu yetersiz teması ve köken toplum yaşam tarzını sürdürmesi nedeniyle sosyal izolasyon ve marjinalleşme yaşamaları da beklenmelidir. Dolayısıyla *ayrışmanın dezavantajları, göçmen bütünleşmesini/uyumunu güçleştirebilir.* Türk kentlerindeki göçmen ikametgâh ayrışması çoğu kere yoksullukla bir aradadır. Göçmen ve yoksul (bunlar, toplumsal cinsiyet, etnisite, ırk, yaş gibi başka kategorilerle de kesişebilir), olarak ayrılmış bir mahallede yaşamak daha büyük sorunlara yol açabilecek sosyo-mekânsal bir sarmal demektir. *Ayrışma, çeşitli grup/birey özellikleriyle kesiştiğinde sorunlar daha da büyüyebilir.* Öte yandan *ayrışmanın avantajları, grup içi bağlılığı güçlendirmektedir.*

Bunun yanında mekânsal toplanmanın içerdiği iyi yönler, göçmenler için yaşamsaldır.

Türkiye’de yeni ve farklı bir mekânsal ayrışma tipi gelişmektedir. Gelen mülteci ve göçmenlerin sayısı ve grup çeşitliliği arttıkça; Türk kentlerinde ikametgâh ayrışmasının yeni ve farklı bir türü ortaya çıkmaktadır. Bu eğilim, özellikle büyük kentlerdeki Suriyeli mülteciler arasında belirginleşmektedir.

Bundan dolayı *veri toplama-izleme ve bilimsel araştırma, süreç yönetimi için gereklidir.* Çeşitli boyutları ile mekânsal ayrışmanın izlenmesi, coğrafi referanslı, kapsamlı ve güvenilir veri setleri oluşturulması, araştırmalar ve karar vericiler açısından çok önemlidir. Türkiye’de etnik grupların mekânsal ayrışması/toplanması konusu, çok az araştırılmıştır. Bu yüzden keşfedilmeyi bekleyen pek çok şey vardır.

Farklı grupların mekânsal ayrışmasının ve yoğunlaşmasının hem bireysel faktörler ve gelişmeler hem de bağlamsal faktörler açısından incelenmesi gerekir. Bununla bağlantılı olarak Türkiye kentlerinde göçmenlerin ayrışma/toplanma düzeyi ile toplumla bütünleşme düzeyi arasındaki ilişkiye de odaklanmak yararlı olabilir. Göçmen gruplarının, özellikle Suriyelilerin ikametgâh yeri seçim davranışı hakkında daha fazla araştırma yapılması, Türk kentleri için bu yeni mekânsal ayrışma modeline ışık tutabilir. Farklı kentlerde araştırılması gereken temel sorular şunlar olabilir: *Göçmenler ayrışma ve toplanma hakkında ne düşünüyor? Onlar nerede (ayrışmış mı yoksa karma alanlarda mı) yaşamak istiyor? İkametgâh ayrışması, göçmenlerin kendi kendine ayrışmasıyla ya da ev sahibi toplumun üyelerinin dışlamasıyla mı gerçekleşiyor? Göçmenlerin ayrışma/toplanması ile onların sosyal bütünleşmesi (sosyal dışlanması) arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişkiyi hangi dinamikler, nasıl etkilemektedir? Oturulan konut ve onun çevresi sosyal bütünleşme (dışlanmanın) kapsamı ve niteliği üzerinde ne tür etkilere sahiptir?*

Son olarak *ikametgâh ayrışması, karmaşık ve hassas bir meseledir.* Ancak her şeyden önce bu meseleyi politik açıdan nasıl gördüğümüz önemlidir: *Ayrışma, önceden önlem alınması ve kısıtlanması gereken bir sorun mudur? Yoksa yerinde daha iyi yönetilmesi gereken kalıcı bir kentsel gerçeklik midir?*

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- AFAD. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı-AFAD.
- Ager, A. & Strang, A. (2004). *Indicators of Integration*. Home Office Development and Practice Report. London: Home Office. Retrieved from: <http://goo.gl/GoRhy9>.
- Alahmad, A. (2019a). *Ankara Önder Mahallesi'ndeki Suriyeli mülteciler üzerine bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Doktora Programı Çalışma Yazısı.
- Alahmad, A. (2019b). *Adana Mirzaçelebi Mahallesi'ndeki Suriyeli mülteciler üzerine bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Doktora Programı Seminer Çalışması.
- Altıntaş, S. (2016, 3 Ağustos). İstanbul'un "mülteci semtleri": Kumkapı ve Küçükpazar. *İlemblog*. Erişim adresi: <http://blog.ilem.org.tr/istanbul-multeci-semtleri/>
- Amin, A. & Thrift, N. (2002). Editorial: Cities and ethnicities. *Ethnicities*, 2(3), 291–301. <https://doi.org/10.1177/14687968020020030101>
- Andersson, R. (2006). 'Breaking segregation' - Rhetorical construct or effective policy? The case of the metropolitan development initiative in Sweden. *Urban Studies*, 43(4), 787–799. <https://doi.org/10.1080/00420980600597608>
- Anwar, M. (2001). The participation of ethnic minorities in British politics. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(3), 533-549. <https://doi.org/10.1080/136918301200266220>
- Anwar, M. (1991). Ethnic minorities' representation: Voting and electoral politics in Britain, and the role of leaders. In P. Werbner & M. Anwar (Eds), *Black and Ethnic leaderships: The cultural dimensions of political action* (pp. 28- 41). London: Routledge.
- Aydın, O. (2018). *Sultanbeyli'de yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli göçmenlerin entegrasyon süreçlerine ilişkin niteliksel bir araştırma*. (YL Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydoğdu, B. (2019). *Suriyelilerin göçü ve kentsel yaşamın yeni örüntüleri: Gaziantep örneği*. (YL Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bakioğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri: Göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Ankara: Sosyoloji Derneği. Erişim adresi: <http://www.sosyolojiderneği.org.tr/s/2300/i/Multecilikdeneyimleri.pdf>
- Barry, B. (1998). *Social Exclusion, Social Isolation and the Distribution of Income*. CASE paper. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics and Political Science. Retrieved from: http://eprints.lse.ac.uk/6516/1/Social_Exclusion%2C_Social_Isolation_and_the_Distribution_of_Income.pdf
- Bolt, G., Burgers, J. & van Kempen, R. (1998). On the social significance of spatial location: Spatial segregation and social inclusion. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 13(1), 83-95. <https://www.jstor.org/stable/41107733>
- Bolt, G., Özüekren A.Ş. & Phillips, D. (2010). Linking integration and residential segregation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(2), 169-186. <https://doi.org/10.1080/13691830903387238>
- Bolt, G., Phillips, D. & van Kempen R. (2010). Housing policy, (de) segregation and social mixing: An international perspective. *Housing Studies*, 25(2), 129-135. <https://doi.org/10.1080/02673030903564838>
- Bolt, G., van Kempen, R. & van Ham, M. (2008). Minority ethnic groups in the Dutch housing market: Spatial segregation, relocation dynamics and housing policy. *Urban Studies*, 45(7), 1359–1384.
- Cengiz, D. (2020). *Antakya'daki Suriyeli mültecilerin mekânsal toplanması/ayırışması: Örüntüler, süreçler ve sonuçlar*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Coşkun, B.B. ve Kılıç, T. (2018). Sınır kentlerindeki Suriyelilerin ve yerleşik halkın güvenlik algıları: Gaziantep, İzmir ve Szeged örnekleri. T. Sakman, A. Yılmaz ve U. Çiçek (Eds), *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli* içinde (s.91-98). Ankara: Tasam.
- Çelik, J. (2016). İstanbul'a tekinsiz bir giriş: Kumkapı. *Saha Dergisi*, 2, 62-65.
- Decoville, A., Durand, F. Sohn, C. & Walther, O. (2010). Spatial integration in European cross-border metropolitan regions: A comparative approach. *CEPS/INSTEAD Working Paper* No: 2010-40. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1803992>
- Deniz, A.Ç., Ekinçi, Y. ve Hülür, A.B. (2016). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, 27, 17-40. Erişim adresi: <http://sbard.org/pdf/sbard/027/027%20sbard.17-40.pdf>
- Ege Haber (2015, 16 Ağustos). İzmir Konak'ta Küçük Suriye. Erişim adresi: <https://www.egehaber.com/izmir/izmir-konak-ta-kucuk-suriye-h57345.html>.
- Ehrkamp, P. (2005). Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), 345-364. <https://doi.org/10.1080/1369183042000339963>
- Erder, S. (2000). Uluslararası göçte yeni eğilimler: Türkiye göç alan ülke mi? F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtuluş ve M. Türkay (Eds), *Mübeccel Kiray İçin Yazılar* içinde (s.235-260). İstanbul: Bağlam.
- Erdoğan, M. (2017a). *Suriyeliler barometresi: Suriyeliler ile uyumlu yaşamın çerçevesi (SB-2017) araştırması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Erdoğan, M. (2017b). *'Kopuş'tan 'Uyum'a kent mültecileri: Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi, İstanbul örneği*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.
- EUMC (2006). *Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia*. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. Retrieved from: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/156-Manifestations_EN.pdf
- Fairlie, R.W. (2008). Estimating the contribution of immigrant business owners to the U.S. economy. SBA Office of Advocacy, Working Paper. Retrieved from: <https://people.ucsc.edu/~rfairlie/papers/published/sba%20final%20report%20immigrant%20business.pdf>

- GİGM (2020, 30 Ocak). *İstatistikler; Güncel Veriler: Geçici Koruma*. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Gruner, S. (2010). ‘The Others don’t want . . .’. Small-scale segregation: Hegemonic public discourses and racial boundaries in German neighbourhoods. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(2), 275-292. <https://doi.org/10.1080/13691830903387402>
- Günaydın-Temel, D. ve Kahraman, Z.E. (2019). Göçmen mahallelerinde konut dış mekânında uyarılma: “Küçük Halep,” Önder Mahallesi, Ankara örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 415-431. Erişim adresi: https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_7_2_415_431.pdf
- Häußermann, H. & Siebel, W. (2001). Integration and segregation: Thoughts on an old debate. *Integration and the City*. Retrieved from: <https://difu.de/node/6157>.
- Hiebert D. (2009). Segregation. In D.Gregory, R.Johnston, G. Pratt, M.J.Watts & S.Whatmore (Eds), *The Dictionary of Human Geography* (pp.673-674). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Home Office (2001). *Community cohesion: A report of the independent review team*. London: HMSO. Retrieved from: <https://dera.ioe.ac.uk/14146/1/communitycohesionreport.pdf>
- IOM. (2020, 23 Ocak). Göç ve Entegrasyon. International Organization for Migration-IOM. Erişim adresi: <https://turkey.iom.int/tr/g%C3%B6%C3%A7-ve-entegrasyon>.
- İçduygu, A. (2006). A Panorama of the international migration regime in Turkey. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 22(3), 11-21. <https://doi.org/10.4000/remi.3221>
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö.F. (2014). *Türkiye'nin göç politikaları 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. MiReKoç Proje Raporları, 1/2014. Erişim adresi: https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_.pdf
- İçduygu, A. & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69. Retrieved from: <http://turkishpolicy.com/article/828/syrian-refugees-in-turkey-towards-integration-policies>
- İhlas Haber Ajansı-İHA (2017, 21 Aralık). Adana'nın “Küçük Halep”i. <https://www.ihha.com.tr/haber-adananin-kucuk-halepi-697917/> ve <https://www.ihha.com.tr/ivideo.php?vid=113725>. Erişim tarihi 10.01.2020.
- Johnston, R., Forrest, J. & Poulsen, M. (2002). Are there ethnic enclaves/ghettos in English cities? *Urban Studies*, 29(4), 591-618. <https://doi.org/10.1080/00420980220119480>
- Joyce, P.D. (1997). A reversal of fortunes: Black empowerment, political machines, and city jobs in New York City and Chicago. *Urban Affairs Review*, 32(3), 291-318. <https://doi.org/10.1177/107808749703200301>
- Kaplan, D.H. & Douzet, F. (2011). Research in ethnic segregation III: Segregation outcomes. *Urban Geography*, 32(4), 589-605. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.32.4.589>
- Kaplan, D.H. & Woodhouse, K. (2004). Research in ethnic segregation I: Causal factors. *Urban Geography*, 25(6), 579-585. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.25.6.579>
- Kaplan, D. H. & Woodhouse, K. (2005). Research in ethnic segregation II: Measurements, categories, and meanings. *Urban Geography*, 26(8), 737-745. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.26.8.737>
- Kavas, A., Avşar, İ., Kadkoy, O. ve Bilgiç, E.Ç. (2019). *İstanbul'da Suriyeliler ve savaş sonrası Suriye gettoları*. Ankara: TEPAV. Retrieved from: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1561967648-6.Istanbul_da_Suriyeliler_ve_Savas_Sonrasi_Suriye_Gettolari.pdf
- Kaya, A. (2017). İstanbul mülteciler için cennet mi cehennem mi? Suriyeli mültecilerin kentsel alandaki halleri. *Toplum ve Bilim*, 140, 42-68.
- Kirişçi, K. (2003). *Turkey: A transformation from emigration to immigration*. Migration Information Source Paper, Washington DC: Migration Policy Institute. Retrieved from: <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration>
- Kleinhans, R. (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal: A review of recent literature. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 367-390. <https://doi.org/10.1007/s10901-004-3041-5>
- Knox, P. & Pinch, S. (2010). *Urban social geography: An introduction*. (6 edition). Harlow: Pearson.
- Lee, R. (2009). Integration. In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M.J. Watts & S. Whatmore (Eds), *The Dictionary of Human Geography* (pp.387-388). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Logan, J.R., Alba, R.D. & Zhang, W. (2002). Immigrant enclaves and ethnic communities in New York and Los Angeles. *American Sociological Review*, 67(2), 299-322. <https://doi.org/10.2307/3088897>
- Maloutas, T. (2004). Editorial: Urban segregation and the European context. *The Greek Review of Social Research*, 113, 3-24. <https://doi.org/10.12681/grsr.9214>
- Marcuse, P. (2002). The shifting meaning of the black ghetto in the United States. In P. Marcuse, R. van Kempen (Eds), *Of States and Cities: The Partitioning of Urban Space* (pp.109-142). Oxford and New York: Oxford University Press.
- Marcuse, P. (2005). Enclaves yes, ghettos no. In David P. Varady (ed.), *Desegregating the City: Ghettos, Enclaves, and Inequality*, (pp.15-30). Albany, NY: State University of New York Press.
- Massey, D.S. (2001). Residential segregation and neighborhood conditions in U.S. metropolitan areas. In Neil J. Smelser, W.J. Wilson & F. Mitchell (Eds), *America Becoming: Racial Trends and Their Consequences: Volume I*. (pp.391-434). Washington, DC: The National Academies Press.
- Massey, D.S. & Denton, N.A. (1988). The dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67(2), 281-315. <https://www.jstor.org/stable/2579183>
- Massey, D.S. & Denton, N.A. (1993). *American apartheid and the making of the underclass*. Cambridge: Harvard University Press.
- Musterd, S. (2003). Segregation and integration: A contested relationship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(4), 623-641. <https://doi.org/10.1080/1369183032000123422>

- Pamuk, A. (2004). Geography of immigrant clusters in global cities: A case study of San Francisco. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(2), 287-307. <https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2004.00520.x>
- Peach, C. (1996a). Does Britain have ghettos? *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 21(1), 216-235. <http://www.jstor.org/stable/622934>.
- Peach, C. (1996b). Good segregation, bad segregation. *Planning Perspectives*, 11(4), 379-398. <https://doi.org/10.1080/026654396364817>
- Phillips, D. (2007). Ethnic and racial segregation: A critical perspective. *Geography Compass*, 1(5), 1138-1159. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2007.00051.x>
- Phillips, D. (2010). Minority ethnic segregation, integration and citizenship: A European perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(2), 209-225. <https://doi.org/10.1080/13691830903387337>
- Portes, A. & Manning, R.D. (1986). The Immigrant enclave: Theory and empirical examples. In S. Olzak & J. Nagel (Eds), *Competitive ethnic relations*, (pp.47–68). Orlando FL: Academic Press.
- Roberts, B.R. & Wilson, R.H. (2009). Residential segregation and governance in the Americas: An overview. In Bryan R. Roberts ve Robert H. Wilson (Eds), *Urban segregation and governance in the Americas* (pp.1-20). New York: Palgrave Macmillan.
- Ruiz-Tagle, J. (2013). A theory of socio-spatial integration: Problems, policies and concepts from a US perspective. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(2), 388-408. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01180.x>
- Sabatini, F. (2006). *The social spatial segregation in the cities of Latin America*. Retrieved from: https://pdfs.semanticscholar.org/ee00/03f0c811f1f188afcd618ece5bf5ced8935a.pdf?_ga=2.35350305.1489413905.1573718026-1031254941.1560514950
- Sampson, R.J., Morenoff, J. & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing 'neighborhood effects': Social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology*, 28, 443–478. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141114>
- Sampson, R.J. & Raudenbush, S.W. (1999). Systematic social observation of public spaces: A new look at disorder in urban neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105(3), 603-651. <https://doi.org/10.1086/210356>
- Saraçoğlu, C. ve Belanger, D. (2018). Mekân, yer ve şehir: Türkiye'de Suriyeli karşıtlığının kentteki görünüşleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 16(62), 46-73.
- Savran, S. ve Sat, N.A. (2019). Ankara'da Suriyeli göçmenlerin yer seçimi tercihlerinin incelenmesi ve bir etnik kentsel adacık örneği olarak Önder, Ulubey, Alemdağ mahalleleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 283-302. Doi: 10.5505/jas.2019.33154
- Schill, M.H. (1994). Race, the underclass, and public policy. *Law and Social Inquiry*, 19(2), 433-456. <https://www.jstor.org/stable/828629>
- Silver, H. (2007). *Social exclusion: Comparative analysis of Europe and Middle East youth*. Middle East Youth Initiative Working Paper. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1087432/
- Sönmez, M.E. (2016). Suriyeli sığınmacıların Gaziantep şehrindeki mekânsal dağılışı ve geleceği. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 392-400) Ankara: TÜCAUM. Erişim adresi: http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2016/12/Int_semp_BC9.pdf
- Şener, E. (2019). *Dış göç etkisinde Gaziantep: Güncel şehirleşme politikaları üzerinden bir kenti okumak*. (YL Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Taş, D. ve Tekkanat, S.S. (2018). Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar arasında bir kent: Elazığ örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 10(4), 77-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/622736>
- Teixeira, C., Lo, L. & Truelove, M. (2007). Immigrant entrepreneurship, institutional discrimination, and implications for public policy: A case study in Toronto. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(2), 176-193. <https://doi.org/10.1068/c18r>
- UNHCR. (2013). *A new beginning: Refugee integration in Europe*. United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR. Retrieved from: <https://www.refworld.org/docid/522980604.html>
- UNHCR. (2014). *The Integration of Refugees: A Discussion Paper*. Retrieved from: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/integration_discussion_paper_July_2014_EN.pdf
- Uzun, Z. (2019). *Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin girişimcilik deneyimleri: Gaziantep örneği*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üçkardeşler, E., Cloeters, G., Paker, H., Biehl, K., Osseiran, S. A. & Hohberger, W. (2018). *Syrians in Turkey*. Istanbul: Istanbul Policy Center.
- van der Laan Bouma-Doff, W. (2007). Confined contact: Residential segregation and ethnic bridges in the Netherlands. *Urban Studies*, 44(5/6), 997–1017. <https://doi.org/10.1080/00420980701255965>
- van Kempen, R. & Özüekren, Ş. (1998). Ethnic segregation in cities: New forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies*, 35(10), 1631-1656. <https://doi.org/10.1080/0042098984088>
- Walks, R. & Bourne, L. (2006). Ghettos in Canada's cities? Racial segregation, ethnic enclaves and poverty concentration in Canadian urban areas. *Canadian Geographer*, 50(3), 273–297. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.2006.00142.x>
- Wilson, W. J. (1987). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass and public policy*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Woods, A. & Kayalı, N. (2017). *Engaging Syrian communities: The role of local government in Istanbul*. Istanbul: Istanbul Policy Center. Retrieved from: https://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2017/01/Engaging-Syrian-Communities-The-Role-of-Local-Government-in-Istanbul_Auveen-Woods-Nihal-Kayal%c4%b1.pdf
- Yakar, M. ve Südaş, İ. (2019). Türkiye'de yabancı nüfusun yeni coğrafyaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 28(2), 129-164. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/50833/610174>
- Yangın, E. (2017). *Suriyeli göçmenlere yönelik kültürlenme stratejilerini etkileyen sosyal psikolojik faktörlerin incelenmesi: Hatay örneği*. (YL Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Yıldırım-Yücel, Z. (2019). *Ulus-devlet, mültecilik ve menşe ülkeye geri dönüş: Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yüceşahin, M.M. (2017). Uluslararası göç, kimlik ve mekânsal kümelenme-ayrışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Göç Özel Sayısı), 1303-1315.

- Zhou, M. (2004). Revisiting ethnic entrepreneurship: Convergencies, controversies, and conceptual advancements. *International Migration Review* 38(3), 1040-1074. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00228.x>